

ünsiyet 29

İLMİ, KÜLTÜREL, FİKRİ AYLIK DERGİ

ISSN: 3023-7688

AĞUSTOS 2026

“Allah’tan başka varlıklara uyup itaat edenlerin durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir yuva edinir, ama yuvaların en çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”
(Ankebut: 41)

“...Allah tarafından doğru yolu gösteren bir rehber olmaksızın sırf kendi heva’sına, heves ve arzularına uyandan daha şaşkın ve sapkın kim olabilir? Şüphesiz Allah, zâlimler gürûhunu doğru yola iletmez.” (Kasas: 50)

DOSYA

HEVA ve HEVES

■CELALEDDİN SİPAHİOĞLU ■HASAN EKİNCİ ■HARUN AYDIN ■İBRAHİM ŞAHİN
■İRFAN SETENCİ ■MEHMET AYMAN ■MUSTAFA DOĞU ■MUSTAFA İBAKORKMAZ ■NEZİR ERGENÇ
■TURHAN ARSLAN ■RAHŞAN KAYMAZ ■VEDAT ÖNAL ■YUSUF AKYÜZ

içindekiler

Hevasız insan olmaz

EDİTÖR3

Her Çağın Değişmeyen Putu: Heva/Heves

MUSTAFA DOĞU5

Hevesler Kıskaçında İnsan

İBRAHİM ŞAHİN7

Haya'ya Ahlakın İnşası

HASAN EKİNCİ 10

Kur'ân'a Göre Hevâ Nedir?

İRFAN SETENCİ 12

Heva, Günah ve Tevbe

CELALEDDİN SİPAHİOĞLU 15

İnsan Akıl İle Heva-Heves Çatışmasının İmtihan Alanıdır

TURHAN ARSLAN 17

Hevâ ve Heves: İnsanın En Eski Mücadelesi

RAHŞAN KAYMAZ 19

Vahşi Kapitalizmin Ayartıları Nefse Hoş Geliyor

VEDAT ÖNAL 20

Akıl-Kalp-Nefs-Ruh Sözcüklerinin Anlamları Hakkında .

MEHMET AYMAN22

Ben Kimim?

İBRAHİM ŞAHİN 24

Messi Neyin Hevesi?

HARUN AYDIN25

İlahehu Hevahu Kutsalı Bayağılaşırma

NEZİR ERGENÇ26

Heva ve Heves

MUSTAFA İBAKORKMAZ27

Unutma

MEHMET AYMAN28

Hevasız insan olmaz

Hevanın varlığı, insanın yaratılışına yerleştirilmiş başıboş bir zaaf olarak değil; doğru terbiye edildiğinde kulun kemale yürüyüşüne katkı sunan bir imkân olarak anlaşılmalıdır. Eğer heva mutlak anlamda kötü olsaydı, hikmet ve rahmet sahibi olan Allah'ın onu insanın yaratılış dokusuna yerleştirmesi düşünülemezdi.

Genel bir değerlendirmeye bakıldığında heva kavramı, çoğu zaman insanın ihtiyatla yaklaşması gereken bir yöneliş olarak ele alınır. Bunun temel sebebi, hevanın ölçsüz, denetimsiz ve bilinçsiz bırakıldığında insanı zaafa, dağınıklığa ve istikametten uzaklaşmaya sevk edebilmesidir. Ancak meseleye daha geniş, hikmet merkezli ve insan fitratını dikkate alan bir bakışla yaklaşıldığında, hevanın bütünüyle reddedilecek bir kötülük olmadığı görülür. Aksine heva, insanın iradesini olgunlaştıran, sorumluluk bilincini derinleştiren ve fitrî arzularını anlamlı bir hedefe yöneltmesine imkân veren önemli bir imtihan alanıdır.

Bu açıdan hevanın varlığı, insanın yaratılışına yerleştirilmiş başıboş bir zaaf olarak değil; doğru terbiye edildiğinde kulun kemale yürüyüşüne katkı sunan bir imkân olarak anlaşılmalıdır. Eğer heva mutlak anlamda kötü olsaydı, hikmet ve rahmet sahibi olan Allah'ın onu insanın yaratılış dokusuna yerleştirmesi düşünülemezdi. Çünkü Allah'ın kuluna verdiği bir kabiliyetin özünde bütünüyle kötülük olarak görülmesi, imtihanın hikmetini eksik kavramaya yol açar. Oysa ilahî imtihan, insanı tuzağa düşürmek için değil; ona iradesini, yönelişini ve kulluk bilincini ortaya koyma imkânı vermek içindir.

Heva, insanın geçici hevesleriyle temas eden yönü itibarıyla kırılgan görünse de, aslında insanın iç dünyasında güçlü bir hareket alanına işaret eder. Geçicilik vasfı, onun bütünüyle değersiz veya yok sayılması gereken bir eğilim olduğunu göstermez; aksine ölçü, irade ve bilinçle yönlendirildiğinde insanın olgunlaşmasına vesile olabilecek hassas bir kuvvet taşıdığını ortaya koyar. Bu yönüyle heva, arzuların bastırılmasından çok tanınmasını, terbiye edilmesini ve daha yüksek bir anlam ufkuna yöneltilmesini gerektiren derin bir imtihan alanıdır.

Hevanın denetimsiz bırakılmasıyla ortaya çıkan olumsuz sonuçlar, çoğu zaman onun bizzat kötü olduğu yönünde bir kanaat doğurur. Oysa heva, doğru sınırlar içinde tutulduğunda insan hayatının sürekliliğine hizmet eden önemli fitrî dinamikleri de harekete geçirir. İnsan yeme, içme, üretme, sahiplenme, sevmeye, bağ kurma ve hayatı sürdürme yönündeki birçok temel eğilimini bu içsel hareketlilik sayesinde canlı tutar. Psikolojide çoğu zaman dürtü başlığı altında ele alınan bu yönelişler, insanın hayatla temasını güçlendiren temel unsurlardır.

Yeme içme ihtiyacı, neslin devamına yönelik eğilimler ve dünyada bir düzen kurma arzusu; ölçülü, helal ve sorumlu bir çerçevede kaldığında insanı

hayatın merkezinde aktif, üretken ve sorumluluk sahibi kılar. Şayet insanda bu yönelişler bulunmasaydı, dünya hayatında imtihanın zemini büyük ölçüde ortadan kalkardı. Aile kurmak, geçim temin etmek, mal edinmek, emek vermek, paylaşmak, rekabet etmek ve ilişkiler ağı içinde ahlaki tercihlerde bulunmak gibi pek çok alan anlamını yitirirdi.

Heva, insanlar arası rekabetin de kaynaklarından biridir. Bu rekabet, nefsanî bir üstünlük arzusunun dönüşmediği ve helal sınırlar içinde kaldığı sürece insanı gayrete, çalışmaya, üretmeye ve kendisini geliştirmeye sevk edebilir. Böylece heva, kontrol edildiğinde yıkıcı bir kuvvet olmaktan çıkar; insanı sorumluluk, emek ve meşru hedefler doğrultusunda harekete geçiren bir dinamizme dönüşür.

Hevadan doğan bazı hataların Allah tarafından tövbe ve bağışlanma kapısı içinde değerlendirilmesi, insanın bütünüyle kusursuz bir varlık olarak değil; hatasından dönebilen, arınabilen ve olgunlaşabilen bir kul olarak yaratıldığını gösterir. Bu bakımdan insanın hata ihtimalinden bütünüyle uzak bir varlık olarak düşünülmemesi, kulluğun gerçekliği açısından önemlidir. İnsan bazen sınırla karşılaşır, bazen nefsinin baskısını hisseder, bazen de tercihleriyle imtihan olur. Asıl değer

ise bu süreçte ölçüyü araması, yanlıştan dönmesi ve iradesini daha sahih bir istikamete yöneltmesidir.

Hız. Muhammed'in "Sizin dünya-nızdan bana atlar ve kadınlar sevdirdi." rivayeti de kulun hevası itibarıyla mevcut yapısını tümüyle yok saymadan, onu dizginlemesi ve aşırılığa kaçmadan meşru sınırlar içinde tatmin etmesi gerektiği yönünde okunabilir. Bu yaklaşım, hevanın yok edilmesi gereken bir düşman değil; Allah'ın ölçüleri içinde terbiye edilmesi gereken bir yöneliş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Meşhur bir tasavvufî hikâyede, mutasavvıflardan biri Allah'tan nefisinden kendisini soyutlamasını ister. Rivayete göre Allah bu duayı kabul eder ve sûfînin ağzından kan pıhtısına benzer bir şey dışarı çıkar. Nefisinden kurtulduğu için sevinen sûfîye, Allah'ın "O olmadan benim katımda senin bir değer yoktur." buyurduğu anlatılır. Bunun üzerine sûfî, nefisini geri almak zorunda kalır. Bu hikâye, insanı değerli kılan şeyin nefsin ve hevanın bütünüyle yokluğu değil; onların bilinç, irade ve kulluk sorumluluğu içinde terbiye edilmesi olduğunu sembolik bir dille ifade eder.

İnsanı insan yapan temel değer, Allah'ın imtihanın gerçekleşmesi adına insana verdiği kabiliyetlerle yoluna öz denetim içinde devam edebilmesidir.

"Biz insana fücuru ve takvayı ilham ettik." (Şems 8) ve

"Muhakkak ki, arınan kurtulmuştur." (Şems 9)

Ayetleri de bu çerçevede düşünülebilir. Burada ölçü, hevanın yok edilmesi değil; onun ehlileştirilmesi, arzuların Allah'ın koyduğu sınırlar içinde anlamlı ve sorumlu bir şekilde yönlendirilmesidir. Bu nedenle kulluk, dünyadan el etek çekerek münzevi bir hayata kapanmak değil; dünyanın içinde kalarak ölçüyü, dengeyi ve takvayı koruyabilmektir.

Meşhur bir hikâyede, dağda çobanlık yapan ermiş bir kişinin, yağlık denilen bez parçasından yapılmış mendilin içine süt koyarak şehirdeki kardeşinin dükkânına ziyarete gittiği anlatılır. Dükkâna gelen kadınların alışverişi sırasında esasının ucuna astığı yağlıktan süt damlamaya başlayınca, şehirde yaşayan kardeşi dağdan gelen ermişe "Süt damlıyor." diyerek kalbinde bir yönelişin oluştuğuna işaret eder. Bu hikâye, zahirde dünyadan uzak görünmenin tek başına yeterli olmadığını; asıl meselenin insanın kalbini, bakışını ve yönelişini bulunduğu ortamda koruyabilmesi olduğunu anlatır.

Bugün toplumun hevaya bakışında ortaya çıkan olumsuz etkilenmelerin, daha çok tasavvuf yoluyla şekillenen

bazı anlayışlardan kaynaklandığını ifade edebiliriz. Tasavvufta yöntem, ilmi yollarla gerçekleştirilemeyen bir terbiye sürecinin, küllî ve pratik bir eğitim yöntemiyle elde edilmeye çalışılması şeklinde görülebilir. Toplumun çoğunluğunun ilmi anlamda eğitimden yana yeterli bir tavır ortaya koyamaması sonucunda, hap bilgi denilebilecek kısa ifadelerle ya da günümüz tabiriyle aforizmalarla insanlara yön vermek yaygın bir yöntem hâline gelmiştir. Bunun iyiliği ya da kötülüğü ayrıca tartışılabilir. Fakat genel olarak bakıldığında, okuma eğilimi zayıf ya da kısıtlı olan toplumlarda bu yöntemin etkili bir araç olarak kullanılabildiği görülür.

Bu yöntemin sonucunda kaynağın güvenilir görünmesi, çoğu zaman sorgulamayı da ortadan kaldırdığı için kesin bir teslimiyet anlayışını ortaya çıkarabilir. Böylece heva gibi kavramların baştan sınırlandırılması yoluyla olumsuzlukların önlenmesi amaçlanmış olur. Bununla birlikte, hevanın yalnızca bastırılması gereken bir tehlike olarak görülmesi, onun insan fıtratındaki imtihan, irade ve olgunlaşma boyutunun yeterince fark edilmemesine yol açabilir.

Heva kavramına fıkıhçılar açısından bakıldığında ise meselenin daha ölçülü, sınırları belirlenmiş ve adeta matematiksel denilebilecek bir yaklaşımla ele alındığı söylenebilir. Bu yaklaşımda heva, peşinen mahkûm edilen bir unsur olmaktan ziyade, hangi fiile

dönüştüğü, hangi sınırı aştığı ve insanı hangi sonuca götürdüğü bakımından değerlendirilir. Böylece hevanın varlığı tek başına değil, onun yönü, ölçüsü ve fiile dönüşme biçimi esas alınır.

Bu bakışa göre günah işlemeye elverişli bir yapının varlığı, günah fiilen ortaya çıkmadığı sürece tek başına zararlı veya mahkûm edilmesi gereken bir gerçeklik olarak görülmez. Şeytanın varlığı üzerinden düşünüldüğünde de benzer bir anlam ortaya çıkar: İnsan kendisini korumayı bildiği, sınırlarını muhafaza ettiği ve hata ettiğinde şeytandan farklı olarak tövbe ile yeniden güzelleşme yolunu seçtiği sürece, şeytanın varlığı imtihanın bir unsuru olmaktan öteye geçmez.

Bu durumda hevanın yönlendirilebilir olması ve kulun hevasının direksiyonunu başkalarının eline bırakmaması büyük önem taşır. Böyle bir bilinçle kontrol edilen heva, insanı zayıflatan bir unsur olmaktan çıkar; ona irade, dikkat, sorumluluk ve kemale doğru yürüyüş imkânı kazandıran değerli bir özellik hâline gelir. Sonuç olarak heva, insanın yok etmesi gereken bir düşman değil; tanınması, terbiye etmesi ve Allah'ın ölçüleri içinde istikamet kazandırması gereken bir kuvvet olarak anlaşılmalıdır.

Editör

Her Çağın Değişmeyen Putu: Heva/Heves

Hz. Ebu Hüreyre'den rivayet olunan bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan sahte ilahların Allah yanında en kötüsü, kişinin hevâsıdır."

"Hayır! Şüphesiz ki insan, kendini zengin (ihtiyaçsız) gördüğü için azar." (Alak, 6-7)

"Arzusunu ilahı edineni gördün mü? Sen ona koruyucu olabilir misin! Yoksa sen onların çoğunun gerçeği dinleyeceğini veya aklını kullanacağını mı sanıyorsun! Onlar hayvanlar (diğer canlılar) gibidir; hatta yol bakımından daha şaşkındırlar." (Furkan. 43-44)

Hz. Ebu Hüreyre'den rivayet olunan bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: "Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan sahte ilahların Allah yanında en kötüsü, kişinin hevâsıdır."

Hira'da başlayan ve yirmi üç yıl süren vahiy sağanağının ilk ayetlerinde "Kerem sahibi ve insana bilmediğini ve kalemle yazmayı öğreten Rab olan Allah"; muhatap aldığı varlığı basit bir meni, bir kan pıhtısı, bir et parçası olan "alaka"dan yaratılmışların en ahseni olarak yarattığını ve bunun üzerinden bir okuma, bir tefekkür yapılmasını resulü üzerinden genelde tüm insanlığa, özelde ise müminlere bildirmektedir. Bu "ahdi misak"ında aynı zamanda bir hatırlatmasıydı. Bu fitrata dönüş için açık bir çağrıydı. İnsana yaratılış gayesini, hikmetini, anlamını yeniden bir hatırlatmaydı. Zira insan haddini aşmış, gökyüzünün/semavatın tek Rab/İlahı olarak gördüğü Allah'a yeryüzünde/arzda bir takım varlık, nesne, kurum, kuruluşları ortak koşmaya başlamıştı. Hevâsını İlah edinmiş, tuğyan etmiş, kendini zayıf, güçsüz, aciz, muhtaç değil, tam tersi güçlü, müstağni/zengin olarak görmek suretiyle azmış, azgınlaşmıştı.

Yeryüzünün ilk hevasını İlah edinen varlığı olan İblis, kıyamete kadar müsaade edilenlerden olmak için Rabbine yaptığı müracaatta, kullarından

büyük bir kısmını kendisi gibi azan, isyan eden, nankörlük edenlerden kılacağını, az bir kısmının bu ayartıcı, saptırıcı telkin ve teklifine itibar etmeyeceğini, bunlarında "Elest Bezmi"ndeki ahitlerine sadık kalmış, yaratılış fitratlarına uyan muhlisler olacağını bildiriyordu. Bu İblis, Allah'ı tüm esma ve sıfatları ile en iyi bilen ve tanıyandır. İsyani, kibrine yenik düşmek suretiyle gerçekleştiriyor ve "hevâsını İlah edinecek" emrolunduğu şeyi yerine getirmiyordu. İşe yeryüzündeki tevhid-şirk/küfür mücadelesi yaratılış fitratından kopmuş, kendini müstağni gören ve hevâsını İlah edinen İblisin dostları ile misakına sadık kalmış, acziyetinin idrakinde ve haddini bilen Allah'ın dostları arasında deveran etmektedir. Allah merhametinin gereği olarak gönderdiği elçileri vasıtası ile bu hakikati her kavmin kendi diliyle vahyetmiş olduğu ayetlerle her daim hatırlatmış ve tercihlerini buna göre yapmalarını idraklerine sunmuştur. Allah'ın elçileri mücadelelerini "emrolundukları gibi dosdoğru olarak" bütün pazarlıklara kapalı, vahyolunan mesajlar ekseninde gerçekleştirmiştir. Davete icabet edip saf bir tevhid inancı ile Allah'ı yegane İlah/Rab edinen "Muvahhid"lerin sayısı genelde azınlıkta kalmıştır. İnsanoğlunun zihin dünyasında şeksiz-şüphesiz, tam bir teslimiyetle İlah/Rab olarak Allah'ı ikrar etmemesi, doğal olarak orada bir boşluğun oluşmasını kaçınılmaz kılacak ve "hevâ" lar oraya hemen sahtelerini doldurmakta gecikmeyecektir. Ademoğlunun sahte İlah/Rablerin peşine düşmesi gözleri olduğu halde görmeyen, kulakları olduğu halde işitmeyen, akılları olduğu halde idrak edemeyen hayvanlar gibi, hatta daha aşağı bir pozisyona düşmekten kendilerini kurtaramayacaktır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir

ki kahir ekseriyete göre hevâ tamamen olumsuz anlamda kullanılan bir kavramdır. Peki bu çerçevede hevâ ne demektir diye baktığımızda karşımıza çıkan eş anlamlı kelimelerin şu şekilde olduğunu görüyoruz: Arzuladı, meftun oldu, gönlü takıldı, hoşlandı, istedi, izledi, sevdi, arkasına düştü... Bu minvalde şöyle bir tanımlamanın yapıldığını görmekteyiz: "İnsanın herhangi bir şeye karşı oluşan aşırı sevgi, muhabbet ve onun sevgisinin kalpte baskın olması veya kalbi ele geçirmesi, nefsin arzusu, gönlün isteği, meyli, (genellikle kötü şeylere meyli için kullanılır), kapris, şehvete meyleden nefis." Hevâ, nefsin kötü istek ve arzuları, keyfe düşkünlüğü, cehaleti, bir şeyi arzulayıp iştihâ etmesi veya insan ruhunun şehvetlerden ve hayvani iş-tahlardan doğan eğilimidir. Nefsin bu tür şeytani şehvetlerini gemleyecek, onu terbiye edip doğru bir istikamette yol almasını sağlayacak unsurların başında sahibini doruya götürececek ilim gelmektedir. Böylece zinanın yerini nikahlı birliktelik, haramın yerini helal, kötülüğün yerini iyilik alacak ve kişiyi kurtuluşa erdirecektir. Tarihi süreç içerisinde bakıldığında putperestlik, bilinen heykel, değişik madenlerden yapılmış sembol/simgesel unsurlara tapınmak, onları uluhiyet/Rububiyet mertebesine çıkarmak olarak anlaşılmaktadır. Kur'an bütünlüğünde bu yaklaşımın sadece Aysberg'in görünen yüzü olduğunu çok rahat bir şekilde söyleyebiliriz. Zira Kerim Kitabımız, insanın kendini, bir takım din adamlarını (Allah'a rağmen helal-haram ihdas etmek suretiyle), ideolog ve ideolojileri, kurum-kuruluşları, liderleri bu mertebeye yükseltebileceğini ilah edinebileceğini ve bunun çok daha sinsi, çok daha tehlikeli birer "sanem" ler olduğunu bildirmektedir.

Allah, biçimlendirerek tasvir ettiği, kendi elleriyle/kudretiyle yarattığı nefse/insana fücür ve takvayı ilham etmiş, nefsinin arındırıp takvayı tercih edenin kurtuluşu erenlerden, tersini yapıp o nefsi kötülüğe gömen kişilerin de hüsrana uğrayıp kaybedenlerden olacağını ve insanoğlunun başıboş bırakılmadığını, bir amaç ve gaye uğruna yaratıldığını bildirmiştir. İşte hevâ, insanın yaratılışında var olan nefsi, eğreti, uyumsuz taleplerini faş etmesidir. Hevâ, bütünsel anlamda İlahi dinin va'zetmiş olduğu hakikatler çerçevesinde hayatın/yaşamın düzenlenmesindeki karşı çıkışların tamamının adıdır. Hevâ Kur'an'ın zemmettiği/yerdiği/kötülediği duygu, düşünce ve eylemlerin adıdır. Bunlar Yahudi, Hristiyan, müşrik, münafık, Budist, Şintoist, Hint dini gibi inanç sahipleri olabileceği gibi, Müslümanlardan olduğunu iddia ettiği halde beşeri ideolojileri kutsayan, onların telkin/tekliflerine göre zihin ve yaşam dünyalarını kurgulayanlar da bu gruba dahil olmaktadır. İnsan nefsanî arzularının kölesi olduğunda kaçınılmaz olarak Kur'an'ın ifadesiyle "hevâsını ilâh edinmiş" olmaktan kendisini kurtarmayacaktır. Bu çerçevede Kur'an bütünlüğünde okuma yaptığımızda şunu göreceğiz ki, insanoğlu dünya hayatını ya İlahi öğretilere/vahye göre düzenler ya da hevâ/heveslerine göre düzenler. Bir üçüncü yol yoktur.

Hayat zıtlarıyla kaimdir. Tevhid-şirk, hayır-şer, helal-haram, iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, karanlık-aydınlık, adalet-zulüm... gibi. Dolayısıyla hayat yeknesak, tek düze olmayıp inişli çıkışlıdır. Mümin bir kul bütün bu kavramların tanımını orantılı bir şekilde İlahi vahiyden, Kur'an'dan öğrenmektedir. Öyle ki aydınlığı tanımladığı gibi karanlığı, helali tanımladığı gibi haramı, iyiliği tanımladığı gibi kötülüğü de tanımlamakta, geceyi anlatırken gündüzü de anlatarak mukayeseli bir okuma yapılmasını salık vermektedir. İşte bu çerçevede hevâyı tanımanın insanı-nefsi tanımak anlamına geleceği de unutulmamalıdır. Hevâ anlaşılmadan, nefis, takva, ihlas, samimiyet, istikamet anlaşılamayacağı için, "Dini Allah'a has kılma"nın nasıl bir çağrı olduğu da idrak edilemeyecektir.

Bugünün modern dünyasına gelindiğinde bilimi ve akli merkeze alan insan bencilliğin zirvesi egoist bir mantalite ile narsistleşmekte, hedonist bir duygu ile hazlarının esiri olmaktadır. Bu doğal olarak başta dini değerler olmak üzere bununla şekillenmiş gelenegi reddetmeyi veya yozlaştırmayı beraberinde getirmektedir. Modernizm her tür değer yargılarından soyutlanmış yaşamını kendi eksen

etrafında kurgulayan "özgür(!)" bir insan yetiştirmenin maddi, manevi tüm unsurlarını hiçbir ahlaki kural tanımaksızın gerçekleştirmek için her yolu mubah görmektedir. Dini ve ahlaki değerlerden soyutlanmış, önünde kutsal namına hiçbir engel bırakılmayan insanoğlu şeytan ve hevasının aldatıcı cazip gibi gözüken telkin, tekliflerini birer emir telakki edencesine hayatına egemen kılmanın mücadelesini vermektedir. Modernizm ürettiği enstrüman, dizayn ettiği ambiyanslı sahne dekorları ve bunları örnek kılacak rol modelleri ile insandaki haz duygusunu arttırmaktadır. Haz duygusunun tatmini için doğal olarak bireyi sınırlayacak tüm prangalardan azade olması ve sonuca götürecektür tüm yolların meşrulaştırılması gerekmektedir. Modern dünyanın hiç şüphesiz ki en güçlü propaganda aracı medyadır. İster görsel ister yazılı ve isterse sosyal medya olsun fark etmez. Başta mahremiyet duygusu olmak üzere birçok kutsalı anlamsız hale getiren bu mecralar ne yazık ki yediden yetmişe herkesi cezbetmekte ve etkisi altına almaktadır. İnsanoğlu ister mabette ister seyahatte ister bir sohbet ortamında olsun fark etmeksizin parmaklar kaydırılan ekranların büyümesine kapılmış, akıllar dumura uğramış, gözler oraya odaklanmış başka hiçbir şey görmüyor, her şey ama her şey kayıt altına alınarak pervasızca servis edilen görüntüleri izliyor. Çoğuna da "masumiyet" kılıfı giydirilerek olağanlaştırılıyor. Mahremiyetin, mümin insanın öncelikle "Yaratan"a, sonrasında kendi ve diğer yaratılanlara karşı bir sorumluluk bilinci olduğu ve yaşamını sınırlayan önemli ahlaki çizgiler olduğu unutulmamalıdır. İşte modernizm insanı adeta "müşterek mal" gibi görerek bir tüketim malzemesine dönüştürmektedir.

Modern dünyada hevânın çok çeşitli ve değişik tezahürlerini görmekteyiz. Üstelik son derece normalleşmiş, doğal ve olağanmış gibi telakki edilmekte ve ilgili ayetin kapsamına girdiği dahi düşünülmemektedir. Kapitalizm insanın tüketim kültürünü değiştirmekte, bu ideolojinin can suyu diyeceğimiz reklamlar, bireye "sen bunu ve fazlasını hak ediyorsun, haydi kendine bir iyilik yap, kendini ödüllendir, kendini aş" gibi telkinlerle mesajlar vermekte, böylece, nefsin sınır tanımaz arzu ve isteklerini meşrulaştırmaktadır. Her şeyin en yenisine, en iyisine, en büyüğüne, en kalitelisine, en güzeline, en lüksüne layık fısıldamaları ile hevâlar galeyana getirilmekte ve başta "tasarruf" ve "tasadduk" gibi dini kavramlar anlamsızlaştırılarak israfın, gösterişin, savurganlığın her türlü meşrulaştırılmaktadır. Üstelik İlahi mesaj "nefsin ne kadar tatminsiz" olduğunu her dem

vurgulamasına rağmen bu çılgınlıklar dizginlenememekte ve bütün bunlar "ihtiyaç" kabilinden açıklamalar eşliğinde insanlar kendilerini aldatmaya devam etmektedir.

Özetle; herhangi bir olay ve konu hakkında Mümin/Müslüman kişi bütün samimiyeti ile "Allah ve Resulü" ne diyor diye bakmak ve ona göre hareket etmek zorundadır. Aksi bir durumda egemen olan demokrasi başta olmak üzere modernizm, laisizm, sekülerizm, feminizm, kapitalizm, liberalizm gibi çağın müstekbir tağutlarının hevâlarıyla ürettikleri ideoloji putlarına göre bir değerlendirme yapar ve onlara göre zihin ve yaşam dünyasını kurgularsa, bu kişinin imanını havâsına kurban ettiği asla unutulmamalıdır. İslam'ın hayatın belli alanlarıyla sınırlı olduğunu, hakimiyet ve devlet gibi iddiası/teklifi olmadığı gibi yaklaşım laik/seküler bir iddiadır, asla kabul edilemezdir. Kısas başta olmak üzere, miras, şahitlik, nikah, talak gibi ahkam ile ilgili ayetleri modernist bir kafa ile yorumlayıp, ona göre tevil etmekte nefsinin arzularına uymaktan başka bir şey değildir. Yazımızı Mevlânâ, Mesnevi, 371-383 Beyitler'den şu alıntıyla tamamlayalım:

"Bütün putların anası, sizin nefsinizin putudur. Dışarıda görülen putlar, birer yılandır, halbuki nefis putu bir ejderhadır. Nefis, çakmak taşı ile demirdir. Put ise, çakmak taşından sıçrayan kıvılcımdır. O kıvılcım su ile söner. Kıvılcım söner ama, çakmak taşı ile demir su ile söndürülebilir mi? İnsan oğlu, bu ikisi kendisiyle beraber oldukça nasıl emin olabilir? Çakmak taşı ile demirin ateşi, kendi içlerinde gizlenmiştir. Onların içlerine su girmez ki ateşi söndürsün. Su, ancak, dışarda bulunan ateşi söndürür. O, taşın ve demirin içine nasıl girer? Nefsin ve şehvetin sembolü olan çakmak taşı ile demirden, küfrün ve bütün kötülüklerin kıvılcımları sıçrar. Dumanları yükselir. Kaptaki, küpteki su bitse de nefis çeşmesinin suyu tazedir, kesilmeden akar durur... Nefsin, her anda bir hilesi vardır ki, onun her hilesi ile isyan denizinde yüzlerce Firavun ile o Firavun'a uyanlar batmadadır. Sen, kurtulmak istiyorsan, Mûsâ'nın Rabbi'ne sığın. Benliğe kapılıp, firavunluk ederek imanını kaybetme. Ey kardeş! Sen Allah'ın emrine ve Aziz Peygamberimizin sünnetine uy da ten Ebû Cehli'nden ve nefsânî isteklerden kurtul..."

YAREN MEKTUPLARI

Hevesler Kiskacında İnsan

İyi ve güzel şeylere heveslenmek ve yapmak ile birlikte kötü ve çirkin şeylere heveslenmenin nedeni nedir? (Bak.Şems:7-10) ya da bütün bu heves, arzu, istek ve akışların hangisi güzel, iyi maruf, hangileri kötü, çirkin ve münkerdir?

Nefsim bir deli rüzgâr, hevesim gem almaz at/hiç dönmek bilmiyorlar çılgın seferlerinden

Bu serseri akıştan çâresiz kaldım heyhat / hüsrana düştü ömrüm gönlümün kederinden

Eline geçirdiği her fırsatta olduğu gibi, yine insani bir takım zaafılarını kurcalayarak gönlümü fesada vermeye çalışan iç seslerimin hoyrat çığlıklarından Rabbime sığınıp, medet umduğum bir seher buluşmasında yazıyorum sana. Ve gecenin uykularını kaçıran bu rahvan vakitte çıktığım tefekkür seferinde ruhumun derinliklerinde hissettiklerimi boğçalayıp paylaşmak istedim seninle sevgili yârenim.

Biliyor musun sevgili dostum; İlgisiz ve umarsız olmak hali, etrafımızda akıp giden hayata karşı bir çoğumuzda rutin ve kronik bir hayat standardı haline gelip kuşattı yüreklerimizi. (Bak.Âl-i İmran:191).

Her şey kendiliğinden ve olmak zorunda kalışından dolayı olup bitmektedir sanıyoruz adeta(Bak.Tur:35).

Oysa bu halimizden bir an olsun sıyrılıp etrafımıza şöyle bir dikkat kesilerek, her an bir şeylerin sistematik olarak devam ettiğini (Bak.Âl-i İmran:190), yaratılışların hayata hayat verecek şekilde an be an meydana geldiğini(Bak. Rahman:29) ve bütün bu oluşların arkasında yüce, bilge ve kudretli bir gücün (Bak.Râd:16) olması gerektiğini hissederek takdir etmekten alıkoymamalı değil miyiz kendimizi?

Zira bu akış öyle bir akıştır ki sevgili yârenim; Bizim de içinde bulunduğumuz bir iklimde, her şeyin bir diğeri ile ilişkide olduğu bir şekilde seyr-ü sefer edip bizi de direkt veya dolaylı yollardan etki altına almaktadır.

Bu durumda şu soruları kendimize sormalı değil miyiz sevgili dostum; Akıl, irade ve fikir sahibi bir insan olarak bu akışta konumumuz nedir? Olup biten ve bizi de etkileyen olaylarda sadece etkisiz bir eleman olarak, olup

bitenler karşısında sessiz ve çaresiz bir varlık olarak mı yer almalıyız yoksa bizim de bir etkimiz, kimi durumlar- da müdahalemiz söz konusu olmalı mıdır? (Bak.Şems:9)

Eğer var ise bizi etkileyen, yönlendiren etkin eleman kılan enerjiyi nereden almaktayız veya bizi iten, heveslendiren, hal ve davranışlarımızı baştan çıkarmaya çalışan bir güç var mıdır? (Bak. Meryem:83-Yusuf:53)

Hayal, kurgu, yöneliş ve fiillerimize enerji vererek onları kışkırtan etkenler nelerdir? (Bak.Âraf:20)

Amel ya da fiillerimize renk veren, iyilik ve kötülüğün, fücür ve takvanın kaynağı nedir?(Bak.Şems:7-8)

Yani bizler insan olarak rasgele bir oluşumun, kendi kendine meydana gelişin, bir kör tesadüfün esiri olarak mı yer almaktayız hayat denilen are-nada? (Bak.Tur:35-Kamer:49-50) Ya da bile isteye, planlı, programlı, bir maksada matuf olarak pozitif ve negatif kimi meleke ve fitrat potansiyeli ile dizayn edip hayat veren yüce bir kudretin eseri miyiz?(Bak. Haşr:24-Secde:7)

Eğer böyle iradeli, kudretli ve bilinçli bir var ediliş ile karşı karşıya isek bunun nedeni nedir?(Bak.Zariyat:56)

İyilik ve güzelliklerle değerli kılmak ve kılınmak ile birlikte aynı zamanda kötü, olumsuz, kendimize ve başkalarına da zarar verebilecek bir potansiyel neden dolayı işlenmiştir fitratımıza? (Bak.İnfitar:5-İsra:13)

İyi ve güzel şeylere heveslenmek ve yapmak ile birlikte kötü ve çirkin şeylere heveslenmenin nedeni nedir? (Bak.Şems:7-10) ya da bütün bu heves, arzu, istek ve akışların hangisi güzel, iyi maruf, hangileri kötü, çirkin ve münkerdir? Peki ya bunları biz kendi kendimize tefrik edebilir miyiz sevgili dostum? Değilse, tanımlayan, adını koyan, kimilerinden sakındırıp kimilerine teşvik eden kim ya da hangi kudrettir? (Bak.Şura:10-Nisa:59)

Öyle sanıyorum ki sevgili yârenim; Bütün bu sorular ve merak edişler bize kendimizi ve hayatı tanımayı, hayat akışı içerisinde karşı karşıya kalacağımız arzu, istek, yöneliş ve akışların nitelik ve niceliklerini ve bununla

heves ve arzuların olabileceğini ancak bunların yüce yaratıcının öğütlerine göre yaşanmasını ister. Bir tür fütursuzluk ve hesapsızlık çağrısı ya da kalkışması olan hevâ ve hevesin, insan ve cin hannasların fısıltılarının dürttüğü olumsuz arzuları yönetmenin gerektiğini hatırlatır bize

birlikte kontrol etme ve yönetebilme becerilerini kazanmamıza vesile olmaktadır.

Her insanın bu sorulara cevap arama sorumluluğu vardır diye düşünüyorum çünkü kim olduğunu, ne için var olduğunu, nasıl ve ne maksatla böyle bir yer ve konumda bulunduğunu düşünmemek, bu sorulara akıllı, mantıklı ve tutarlı cevaplar aramadan fütursuzca yaşamak insan olmanın kadrini idrak edememektir.

Bu hayatta tesadüfen var olduğunu zannetmek, sebepsiz, gayesiz bir şekilde sadece yaşamak için bu âlemde var olduğunu var sayarak sadece hayvanlar gibi yiyip içmek, çiftleşmek ve bütün arzuların peşinden hesapsız ve fütursuzca savrulmak (Bak. Furkan:44) insan olmanın izzetini içine sindirememek halidir.

Böylesi bir düşünceye sahip olanlar hayattan kâim almak, hayatı özgürce yaşamak ve bir daha gelmeyecekleri-

ne inandıkları (Bak. Saffat:51-56) bu dünyanın tüm nimetlerinden sınırsız ve sorumsuz bir şekilde faydalanmak isterler. (Bak. Bakara:212) Çünkü onlara göre her şey el değiştirmekte, eskimekte, istisnasız bütün insanlar bir gün ölüm denen anlamsız bir oldubitti ile karşılaşarak toprağa karışıp yok olup gitmektedirler. (Bak. İsra:49-Saffat:16)

Biz inanan insanlar hiçbir var oluşun boş yere olmadığını farkındayız (Bak. Sâd:27) sevgili dostum.

Her şeyin bir bilgi, irade ve plan dairesinde, akıl ve mantığın kılavuzsuz olarak anlamlandırıp izah etmekten aciz kaldığı bir düzen ve tasvir zenginliği içerisinde, yüce bir kudret tarafından şekillendiğine, (Bak. Müllk:3-4) her insanın etken ya da edilgen oluşuna göre adil bir hesaplama hakkı ettiğine inanırız. (Bak. Zilzal:7-8)

Çünkü biz inananlara göre hiçbir şey tesadüfi olarak oluşmamış, her şey planlı bir şekilde ve yüce yaratıcıya

iman ve itaat çerçevesinde idrak kapısı aralayacak biçimde yaratılarak hayat bulmuş ve işlemeye başlamıştır. (Bak. Furkan:2- Kamer:49) İyiliği de kötülüğü de yaratan yüce kudret (Bak. Şems:7-8) yarattığı insana iyiyi ve kötüyü idrak etme, anlama, tercih etme (Bak. Enfal:29) melekelerini verdiği gibi içlerinden seçerek görevlendirdiği elçilerle de hangi şeyin hayırlı ve güzel, hangi davranışın kötü ve şer olduğu hususlarda vahyettiği ayetler ile insanları arındırmış, onlara kitabı, hikmeti ve bilmediklerini öğretmiştir. (Bak. Bakara:151)

İnsan kendi kendine yeteceğini sansa da, bu seçkin elçilerin kılavuzluğuna muhtaçtır çünkü fitratlarımıza yerleştirilmiş olan ve bir iç ses şeklinde bizlere birbirine zıt yönlendirmeler yapan melekeler vardır.

Biri ne olursa olsun insanın kendi tutkularını önceleyip buna ulaşabilmek için her şeyi hak ve mubah sayması gerektiğini fısıldarken (Bak. Nas:4-5-6-Yusuf:53) Diğer böylesi heves ve arzuların olabileceğini ancak bunların yüce yaratıcının öğütlerine göre yaşanmasını ister. Bir tür fütursuzluk ve hesapsızlık çağrısı ya da kalkışması olan hevâ ve hevesin, insan ve cin hannasların fısıltılarının dürttüğü olumsuz arzuları yönetmenin gerektiğini hatırlatır bize (Bak. Şems:9) Böylesi bir tercih hayatın ve hükmün yegâne sahibi olan yüce kudrete iman, teslimiyet ve tevekkül (Bak. Talak:3-Enfal:2) çerçevesinde yaşanan-

ları değerli kılacaktır sevgili dostum.

Bu insani keşmekeşi kendilerine dert edinen ve İslami inanç ve kültür değerlerine sahip olan mütefekkir, mutasavvıf, şair vs. insanlar kendi birikim ve vukufiyetlerince uyarılarda bulunmayı ihmal etmemişlerdir.

Ünlü İslam Mütefekkirlerinden İmam Gazali hevâ ve hevesi, aklı esir alan ve kalbin ilâhî hakikatleri algılamasını engelleyen en büyük içsel perde olarak görür. O'na göre heva aklın ve dinin sınırlarını yıkan bir körlük halidir. Bu itibarla hevâ 'sının fısıltılarına kapılarak yenilen kişinin aklının işlevsiz kalacağını ve bu akıl tutulması hal devam ettiği müddetçe o insanın manevi hakikati idrak etmekten mahrum olacağını vurgular.

Yine meşhur mutasavvıflardan kabul edilen Seyyid Burhaneddin'in insanın fitratında var olan heva, heves, nefis, şehvet ve benzeri ayartıcı unsurlara dikkat çekme babında söylemiş olduğu *"Denizi ve denizdeki canavarı görüp de sakın şaşma; sen asıl kendi içinde deniz gibi olan canavarı gör de şaş!"* sözü de çok özeldir.

Ayrıca Türk, İslam medeniyetinin edip ve mütefekkir temsilcilerinden biri olan Necip Fazıl'ın; *"İnsan bu su misali kıvrım kıvrım akar ya..."* Yine *"Her şey akar: su, tarih, yıldız, insan ve fikir/oluklar çift: birinden nûr akar, birinden kir."* Ve *"İnsan birkaç damla kan, deniz birkaç damla su, bir hayata çattık ki hayata kurmuş pusu..."* dizeleri bu bağlamda çok hikmetlidir. Üstadın bu dizeler ile yaptığı kâinat ve insan tasvirleri, insanı inançları ve hevesleri arasında kalarak kıvrım kıvrım akan bir suya benzetmesi ve hayattaki sinsi tuzaklara dikkat çekerek hak ve batıl, fücür ve takva mücadelesine yaptığı vurgular muhteşemdir.

Unutulmamalıdır ki sevgili yarenim; İnsanlar da beşeri ve fitri bir enerji olan şehvet sadece cinsel anlamda değil hayatın tümünde varlığını ve etkisini gösterir. Bu enerji kimi insanlarda sevgi, kimilerinde bağımlılık, saygınlık, otorite, güç, ticaret ve sair alanlarda, çeşitli isim ve eğilimlerde yer edinen üst seviyede dürtülerdir.

Bütün insanlarda var olan ve iblis ile iş birliği yaparak onları sınırsız özgürlük, kuralsızlık, zevk ve haz peşinde koşmaya teşvik eden nefis, heva, heves vb. bir takım melekeler ortak istek ve yöneliş unsurlarıdır. Bu beşeri istek ve şehvetler İslam inanç ve değerleri çerçevesinde günah ve sevap ile ilişkilendirilip trafo edilmek suretiyle kontrol altına alınıp maruf yol ve ölçülerde faydalanılarak zararsız hale getirilirken böylesi bir inanç ve değere sahip olmayan insan ve toplumlarda tamamen egoistçe bir tatmin güdülleri

Ünlü İslam Mütefekkirlerinden İmam Gazali hevâ ve hevesi, aklı esir alan ve kalbin ilâhî hakikatleri algılamasını engelleyen en büyük içsel perde olarak görür. O'na göre heva aklın ve dinin sınırlarını yıkan bir körlük halidir.

haline dönüştürülür.

Sevgili dostum, senin de bildiğin gibi; İlk insandan itibaren yüce yaratıcının yarattığı varlıkları başıboş bırakmaması, (Bak. Kıyamet:36) onlara adaleti, ve merhameti, ihsan sahibi olmayı, hayasızlık, kötülük ve azgınlığı yasaklaması (Bak. Nahl:90) ilkesi gereğince göndermiş olduğu elçilere vahiy kanalıyla (Bak. Nisa:163-165) verdiği direktifler doğrultusunda bunları tanımlayarak tarif etmesi sonsuz merhametinin tecellisidir.

Bu bağlamda yüce yaratıcı Allah(c)'in *"O heva ve arzusunun konuşmaz. Onun konuşmaları kendisine ilka edilen vahiyden başka bir şey değildir."* (Necm:3) *"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da kaçın..."* (Hacc:7) *"Kim Resul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur..."* (Nisa:80) buyurarak insanlığa takdim ettiği altın silsilenin son halkası olan Hz Muhammed (sav)'in bu iç sesler ile ilgili olarak

"Ben ancak güzel ahlakı (Kur'an-ın mesajını) tamamlamak için gönderildim." *"Sizden biriniz, hevası (arzusu) Kur'an'ın mesajına tâbi olmadıkça (kâmil manada) iman etmiş olmaz."* Buyurduğu ve inananlarına

"Sizin hakkınızda en çok korktuğum şeylerden biri, mideleriniz ve iffetleriniz hususunda sizi azgınlığa sürükleyen şiddetli arzular, diğeri de hevâ ve hevesinizin sizi dalâlete düşürmesidir."

"Cehennem nefse hoş gelen şeylerle kuşatılmış; cennet ise nefsin istemediği şeylerle çepeçevre sarılmıştır." diye ve daha nice özlü uyarılar vesilesiyle heva ve hevase dikkat çekerek onlardan sakındırmaya çalışmıştır.

Çünkü Âlemiyn'in Rabbi olan Mevlâ'sı onu nefis, heva ve heves gibi yaşam enerjisi olan ve ilahi uyarılar doğrultusunda dikkatlice yönetilemedikleri takdirde birer fesat ateşine dönüşebilecek olan fitri melekeler hakkında çeşitli mesajları ile uyarılmış ve Mü'minleri de bu uyarılara tabi olmaya davet etmesini istemiştir.

Hem kendisi hem de Mü'minlerin dikkat etmesini istediği bu uyarılarında Rabbi; Zâtının iradesine aykırı olarak itaat edilenlerin hak yoldan ve hidayetten mahrum kalma nedeni ola-

cağını (Bak. En'âm:56-Kasas:50)

Allah(cc)'tan bir beyyine'ye, öğüde uyanların heva ve heveslerinin fısıltılarını süslü ve cazip görerek kötülüklerle saplananlarla aynı olmayacaklarını (Bak. Muhammed:14)

İlahi beyan olan Kur'an'ın öğütlerini dinlemek, akletmek ve düşünmekten uzak, hayvanlar gibi yaşayanların hevâ ve heveslerini ilah edinmiş sapık kimseler olduklarını (Bak. Furkân:43-44. ve Câsiye:23)

Rabbinin huzurunda durup hesap vereceği ahiret gününden endişe ederek nefis, heva ve heveslerinin saptırıcılarından uzak duranların cennet ile müjdelendiklerini (Bak. Nâziât:40-41) bildiren Allah(cc) Resûlü(sav)'i ve Mü'minleri insanlar arasında hükmederken ve diğer ilişkilerde adalet duygusundan ayrılmanın heva ve hevesin kışkırtması sonucu Allah(cc)'ı ve ahiret gününü unutarak Müstakıym sırttan sapmaktan kaynaklı olduğuna (Bak. Sa'd:26) Her kim dünya hayatı hakkında azgınlık ederse varacağı yerin cehennem, kim de Rabbinin huzurunda vereceği hesaptan korkarak nefsinin/kendini heva ve hevase uymaktan alıkoymuş ise makamının cennet olacağına (Bak. Nâziât: 37) ve daha nice hikmetli mesajlar ile heva ve hevase uymanın insanın her iki cihanda da başına belalar açacağına dikkat çekerek uyarılmıştır.

Sözün özü şudur ki sevgili yarenim; Allah ve Rasulü bir işe hükmettiği; Doğru, yanlış, hak, batıl, helal, haram, akıl, düşünce, heva, heves, takva, fücür vb. hayata dair tüm alanlarda ölçü ve mizan ortaya koyduğu durumlarda Mü'min erkek ve kadınlara düşen itaattir. Hiçbir inanan için o işte muhayyerlik/başka bir tercih hakkı söz konusu değildir. (Bak. Ahzab:36) Her kim Allah(cc) ve Rasulü(sav)'e gerek inanamayarak gerekse inandım demekle birlikte içine sindiremeyerek İslam Şeriatını/hudutlarını reddederek asi olursa açıkça bir sapıklık etmiş olur. (Bak. Ahzab:36) Sapıklar ise iflah olmazlar (Bak. Yunus:17) Vesselam. Muhabbetle. Yârenin.

Heva'dan Haya'ya Ahlakın İnşası

Peygamberler, aldıkları vahiyle insanları yaratılış amaçları doğrultusunda yetiştirirken güzel (mekarim) ahlak üzere yetiştirmişlerdir ve bu süreç Ahir Zaman peygamberine gelene kadar böyle devam etmiştir. Aradaki fark son peygamberle birlikte bunun kemale ermesidir.

İslam'ın temel gayelerinden biri de insanı ahlaken kemale ulaştırmaktır. Hz. Peygamber'in "Ben ancak güzel ahlakı (Mekarimül Ahlakı) tamamlamak için gönderildim" hadisi, Risale'tin temel hedeflerinden birinin de güzel ahlakı inşa etmek olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam, inanç ve ibadet esaslarını insanın ahlaki olgunluğa ulaşması için vazeden ilahi bir hayat nizamıdır. Kur'an birçok ayetinde iman ile salih amel birlikte zikrederken, Hz. Peygamber'in hayatı da Kur'an paralelinde/ Kuran'ın öngördüğü hayatın nasıl yaşanacağını en güzel örneğini teşkil eder. Nitekim Hz. Aişe'ye Resulullah'ın ahlakı sorulduğunda "Onun ahlâkı Kur'an idi" cevabını vermesi bunun en açık göstergesidir.

Hz. Peygamber'in, "Ben ancak *Mekarimül Ahlakı* tamamlamak için gönderildim" buyruğu ise peygamberliğin nihai gayesini özetlemektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber Hatemü'l-En-

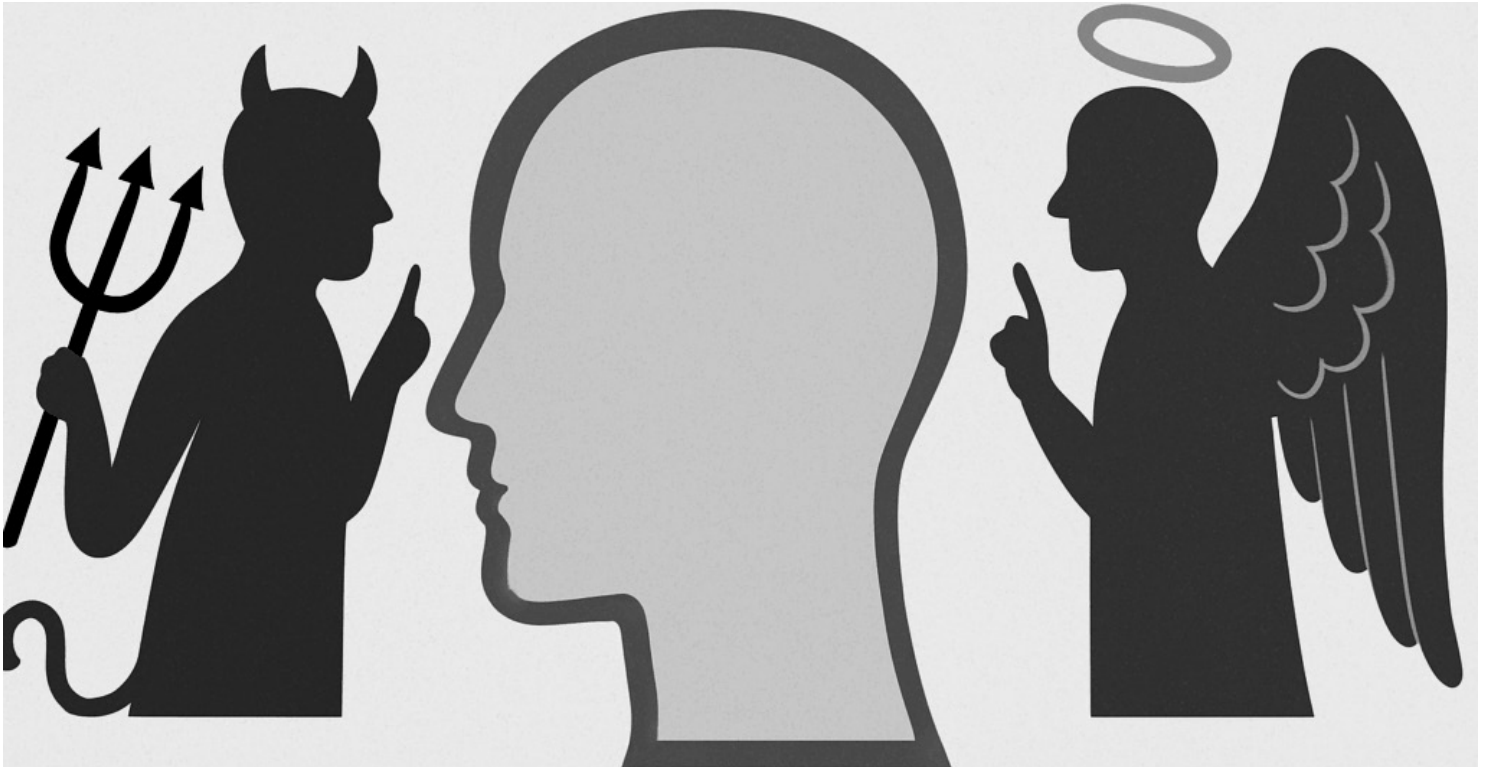
biya'dır. Bu, "peygamberlerin sonuncusu" veya "nebilerin mührü" anlamına gelir. İslam'da Hz. Muhammed'in en son peygamber olduğunu ve onun gelişile peygamberlik silsilesinin mühürlenip sona erdiğini ifade eder. Bunu, *Mekaremül Ahlak* hadisiyle ele alacak olursak şöyle bir sonuç ortaya çıkar: Peygamberler, aldıkları vahiyle insanları yaratılış amaçları doğrultusunda yetiştirirken güzel (mekarim) ahlak üzere yetiştirmişlerdir ve bu süreç Ahir Zaman peygamberine gelene kadar böyle devam etmiştir. Aradaki fark son peygamberle birlikte bunun kemale ermesidir. Bunu *ed-Din*'in (İslam) kemale ermesi gibi ele alabiliriz. Buna göre İslam'ın hedefi, insanların emredildikleri gibi yalnızca doğru inanması değil, aynı zamanda güzel ahlak sahibi olarak yetiştirilmesidir.

Ancak bu hedefe ulaşmanın önündeki en büyük engellerden biri, nefsin Kur'an'ın "heva" olarak isimlendirdiği arzulara ve isteklere boyun eğerek onun egemenliği altına girmesidir.

Diğer taraftan bu hedefe ulaşmanın en önemli dayanaklardan biri ise "haya" erdemidir. Yani İslam, bu engeli *heva*, çözümünü ise *haya* kavramlarıyla açıklamaktadır. İnsan hayatı, bir bakıma *haya* ile *heva* (Hak - Batıl) arasındaki sürekli mücadelenin adıdır.

Kur'an'da *heva*, sadece arzu ve istek anlamına gelmez. *Heva*, insanın kendi arzularını hakikatin yerine koymasidir. "*Hevasını ilâh edineni gördün mü?*" (Câsiye 23). Bu ayet, *hevanın* insanı Allah'ın rehberliğinden uzaklaştıran en büyük sapmalardan biri olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Naziat (40-41) suresinde kurtuluşun ölçüsü şöyle belirlenmiştir: "*Rabbinin huzurunda durmaktan korkan ve nefsi-ni hevadan alıkoyan kimsenin varacağı yer cennettir.*"

Burada dikkat çekici olan husus, İslam'ın arzuları bütünüyle yok etmeyi değil, onları ilahi ilkelere/ ölçüler doğrultusunda eğitmeyi hedeflemesidir. Öfke, sevgi, mal ka-

Görmüştür ki hevanın karşısında yer alan en önemli ahlak ilkesi hayadır. Ne var ki haya, çoğu zaman yalnızca utanma duygusuna indirgenmektedir. Oysa hadislerde haya, doğrudan imanla ilişkilendirilmiştir.

zanma arzusu ve benzeri eğilimler insanın fitratındandır. Problem, bunların insanı yönetmeye başlamasıdır. Halbuki asıl olan bu duyguların emrine girmek değil, bunları gerektiğinde amacına uygun kullanabilmektir. Öfke bir tepkidir, fakat kime, niçin öfkeleceğinin bir ölçüsü olmalıdır. Sevgi güzel bir duygudur fakat kimi sevip kimden nefret edeceğinin ve sevginin ne ölçüde olması gerektiğinin bir ölçüsü olmalıdır. Malı nasıl kazandığımız kadar kazancımızı da nereye harcadığımızın bir ölçüsü olmalıdır. Sahip olduğumuz şeyler üzerinde sınırsız bir tasarrufta bulunmak *heva* ile, malları bizim için bir emanet olduğunun bilinciyle kullanmak/ harcamak *haya* bilinciyle açıklayabiliriz. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: İnsanda var olan hiçbir duygu boş yere yaratılmamıştır, önemli olan bu duyguları nasıl yöneteceğimizdir. Diğer bir deyişle bunları *hevanın* mı, yoksa *hayanın* mı emrine verdiğimizdir. *Heva*, insanın hayvani yönünü güçlendirirken akıl ve vicdanı zayıflatmaktadır. Bu sebeple Kur'an'ın «*hevaya uymayın*» çağrısı özgürlüğü sınırlamak değil, insanı kendi nefsinin köleliğinden kurtarmayı amaçlamaktadır. Gerçek özgürlük, arzuların peşinden gitmek değil, onlara hakim olabilmektir. Hz. Peygamberin, asıl cihadın kişinin nefsinin *heva* ve hevesinin ölçüsüz arzu ve isteklerine karşı mücadeledede olduğunu bildirmesi boşuna değildir.

Görmüştür ki *hevanın* karşısında yer alan en önemli ahlak ilkesi *hayadır*. Ne var ki *haya*, çoğu zaman yalnızca utanma duygusuna indirgenmektedir. Oysa hadislerde *haya*, doğrudan imanla ilişkilendirilmiştir. Hz. Peygamber, “*Haya imandandır*” buyurur. Bir başka hadisinde ise: “*Hayanın tamamı hayırdır.*” buyurmaktadır. “*Her dinin bir ahlakı vardır; İslam'ın ahlakı hayadır.*” hadisi, hayanın hem müminin yetişmesinde/ olgunlaşmasında hem de İslam medeniyetinin kemale ermesinde ne derece önemli bir kurucu değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Haya, “Allah'ın daima insanla beraber olduğu (ihsan) bilincidir.” Bu sebeple *haya* ile *hayat* aynı kökten gelir. Bu, insan ancak *haya* sayesinde gerçek anlamda dirilebilir demektir.” Haysızlık/ *heva* ise insan olma ve insan

gibi yaşama şuurumuzun ölümüdür. Çünkü *insanı hayvandan ayıran temel faktör akılla birlikte ahlaktır.*

“*Haya, gözü haramdan korur, dili yalandan korur, kalbi kibirden korur, kişiye ve topluma mahremiyet duygusunu vererek hem kişiyi ve hem de toplum korunaklı hale getirir, ihsan yani Allah'ın huzurunda olma/ yaşama bilinciyle donatır.*” Dolayısıyla Taha Abdurrahman'ın da ısrarla vurguladığı gibi, *haya* yalnızca bireysel bir erdem değil, bütün ahlaki davranışları besleyen kurucu bir ilkedir.

Hz. Peygamber'in bu hadisi, İslam'ın insan tasavvurunu özetlemektedir. Peygamber, yeni bir ahlak icat etmemiş, insan fitratında bulunan güzel ahlakı vahyin rehberliğinde kemale erdirmiştir.

Bu bağlamda *heva* ile *haya* birbirinin zıddı iki yöneliştir. Şems Suresinde geçtiği şekliyle “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona *kötülük duygusunu* ve *takvasını* (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırılan kurtuluşa ermiştir.”

Heva, benmerkezciliği, hazzı, sınırsız tüketimi, gösterişi, bencilliği besler. *Haya* ise; tevazuyu, emaneti, iffeti, merhameti ve sorumluluk bilincini geliştirir. Dolayısıyla Mekarimül Ahlak, *hevanın* hakim olduğu bir karakter üzerine kurulamaz. Güzel ahlakın gerçekleşebilmesi için önce insanın iç dünyasının arındırılması gerekir. Nitekim alimlerimiz ve ariflerimiz de her fırsatta, Allah'tan nefsi ıslah etmeyi, *hevayı* kontrol altına almayı ve güzel ahlakla donatılmayı tavsiye etmişlerdir.

Çağımızın ahlaka krizini Kur'an'ın *heva* kavramı üzerinden yeniden okunduğunda insana/ insanlığa musallat olan *heva* kaynaklı en büyük illetin başında “Sanal Ortam” olduğu görülecektir. Bu bağlamda Taha Abdurrahman'ın kavramsallaştırdığı üç hastalığa dikkat çekmekte fayda vardır.

Sürekli seyretme bağımlılığı (*tefer-rüç*), Başkasının mahremiyetini araştırma tutkusu (*tecessüs*),

Sürekli görünme ve teşhir edilme arzusu (*tekeşşüf*). Bu üç eğilim, modern insanın *hevasını* beslemekte, *ha-*

yayı ise giderek zayıflatmaktadır.

Aynı bağlamda düşüncelerini “Sanal Ekran Uygarlığında Haya ile Hayat Bulmak” yazısında dile getiren Mehmet Görmez'e göre, “Ekran uygarlığı; bakmayı düşünmenin önüne geçirmek, görüntüyü hakikatin yerine koymak, mahremiyeti ortadan kaldırmak, insanı sürekli görünür olma arzusu-na sürüklemek gibi ciddi problemler üretmektedir.”

“Buna karşılık Kur'an'ın “Mümin erkeklere söyle gözlerini sakınsınlar” (Nûr/ 30) emri, yalnızca fiziksel bakışı değil, dijital dünyadaki bütün görsel tüketimi de ahlaki ölçüye bağlamaktadır. Bu sebeple *haya*, dijital çağın en önemli ahlaki ilkelerinden biri haline gelmektedir.”

Neticede, İslam'ın hedefi güzel ahlak sahibi insan yetiştirmektir. Hz. Peygamber'in “Ben Mekarimül Ahlakı tamamlamak için gönderildim.” hadisi, bu hedefi en açık şekilde ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın *hevaya* karşı uyarıları ile sünnetin *haya* vurgusu birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir ki İslam'ın öngördüğü ahlakın özü, insanın arzularını inkâr etmesi değil, onları vahyin rehberliğinde terbiye etmesidir.

Bugün tüketim kültürü, dijital bağımlılıklar ve sınırsız haz anlayışı insanı yeniden *hevanın* hakimiyetine sürüklemektedir. Bu sebeple İslam'ın önerdiği çözüm, daha fazla yasak koymaktan ziyade *hayayı* yeniden insanın kalbine yerleştirmektir.

Haya, insanın Allah ile ilişkisini canlı tutan, kendisine, topluma ve bütün varlığa karşı sorumluluk bilinci kazandıran temel ahlaktır. Bütün peygamberlerin tavsiye ettiği Mekarimül Ahlak, ancak *hevanın* terbiye edilip *hayanın* insanın şahsiyetinde görünür olmasıyla gerçekleşebilir. Böylece insan, yalnızca iyi davranışlar sergileyen biri değil, ahlaki kişiliğinin özü haline getiren olgun bir mümin olur.

Bugün tüketim kültürünün, dijital bağımlılıkların ve gösteriş merkezli yaşam biçimlerinin yaygınlaşığına şahit olduğumuz bu dünyada, Mekarimül Ahlakın yeniden ihyası ancak *hayayı* bireysel ve toplumsal hayatın merkezine yerleştirmekle mümkündür. Çünkü *haya*, sadece bir erdem değil, bütün erdemleri doğuran kurucu ahlaki bir ilkedir. *Heva'dan Haya'ya doğru yapılan yolculuk* ise insanın Allah'a kullukta olgunlaşmasının, ahlakta kemale ermesinin ve Hz. Peygamber'in tamamlamak için gönderildiği Mekarimül Ahlak'ın hayatta karşılık bulmasının en önemli yoludur.

Kur'ân'a Göre Hevâ Nedir?

Fıtrat, Takvâ ve Vahiy Ekseninde Bir Değerlendirme

İnsan, hevâyâ teslim olmak üzere yaratılmış değildir. Aksine Allah ona, hevâyâ karşı koyabilecek bütün manevî ve aklî donanımı vermiştir. Fıtrat hakka yönelmeye elverişlidir; akıl doğruyu ayırt edebilir; vicdan iyiliği tasdik eder; vahiy ise bütün bunlara rehberlik eder.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kavramlar, yalnızca sözlük anlamlarıyla değil; kullanıldıkları bağlam ve Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde değerlendirilmelidir. Aksi hâlde günlük dilde kazandıkları anlamlar zamanla Kur'ân'ın kastettiği anlamın önüne geçebilmektedir. Bu kavramlardan biri de **hevâ**dır.

Günümüzde hevâ denildiğinde çoğu kimsenin zihninde yalnızca insanın arzu ve istekleri canlanmaktadır. Hâlbuki Kur'ân'da geçen hevâ ayetleri birlikte değerlendirildiğinde, bu kavramın yalnızca hissî arzuları değil; insanın hakikate karşı takındığı zihni ve iradî tutumu da ifade ettiği görülmektedir. Bu sebeple Kur'ân'ın hevâ anlayışını doğru kavrayabilmek için önce onun insanı nasıl tanıttığını görmek gerekir.

Bu çalışma sırasında konu, kitap hacmine ulaşan kapsamlı bir araştırmaya dönüşmüştür. Ancak dergi yazısının sınırları dikkate alınarak burada yalnızca ulaşılan temel tespitler özet mahiyetinde sunulacaktır.

İnsan Hevâyâ Mahkûm Yaratılmıştır

Kur'ân'ın ortaya koyduğu insan tasavvuru, insanı kötülüğe mahkûm bir varlık olarak tanıtmaz. Bilakis Allah Teâlâ insanı fıtrat üzere yaratmış, rubûbiyetini Elest Misakı ile ona tasdik ettirmiş, akıl ve vicdan vermiş, nefse hem fücûru hem de takvâyî ilham etmiş, bütün bunları doğrulayan son rehber olarak da vahiy göndermiştir.

Bu sebeple Kur'ân'a göre insanın sapması yaratılışının zorunlu sonucu değildir. Sapma, Allah'ın insana verdiği bu hidayet donanımlarının ihmal edilmesiyle başlayan iradî bir süreçtir.

Şems sûresinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Nefse ve onu düzenleyene; son-

ra da ona fücûrunu ve takvâsını ilham edene yemin olsun.” (Şems 91/7-8)

Bu ayet, Kur'ân'ın insan anlayışını özetleyen temel metinlerden biridir. Çünkü burada nefis yalnızca fücûr ile değil, aynı zamanda takvâ ile birlikte anılmaktadır. Dolayısıyla nefis, yalnızca kötülüğün kaynağı değildir. Allah'ın ilham ettiği takvâ istidadını da bünyesinde taşımaktadır.

Bu tespit önemlidir. Zira zaman zaman nefis yalnızca kötülükle özdeşleştirilmiş, çözüm ise nefsi bastırmak veya yok saymak şeklinde anlaşılmıştır. Hâlbuki Kur'ân'ın önerdiği yol bu değildir. Kur'ân nefsi ortadan kaldırmayı değil, onu tezkiye ederek takvâ yönünü güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Buradan hareketle şu önemli sonuca ulaşabiliriz: İnsan, hevâyâ teslim olmak üzere yaratılmış değildir. Aksine Allah ona, hevâyâ karşı koyabilecek bütün manevî ve aklî donanımı vermiştir. Fıtrat hakka yönelmeye elverişlidir; akıl doğruyu ayırt edebilir; vicdan iyiliği tasdik eder; vahiy ise bütün bunlara rehberlik eder. İşte bu sebeple Kur'ân'da asıl problem, nefsin varlığı değil; Allah'ın insana verdiği bu hidayet kaynaklarının ihmal edilmesidir.

Kur'ân'a Göre Hevâ Nedir?

Kur'ân'da geçen hevâ ayetleri birlikte değerlendirildiğinde, bu kavramın yalnızca nefsin arzu ve isteklerini ifade etmediği görülmektedir. Hevâ çoğu zaman hak, vahiy, ilim ve hidayetin karşısında zikredilmekte; insanı Allah'ın gösterdiği istikametten uzaklaştıran bâtıl yönelişleri ifade etmektedir.

Nitekim Allah Teâlâ, Hz. Dâvûd'a şöyle buyurmaktadır:

“...İnsanlar arasında hak ile hükmet; hevâyâ uyma! Yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır...” (Sâd 38/26)

Bu ayette hevâ, doğrudan hakkın karşısına konulmuştur. Demek ki hevâ, yalnızca hissî bir arzu değil; insanın hüküm verirken hak yerine nefsi yönelişlerini esas almasıdır.

Benzer şekilde Allah Resûlüne de şöyle emredilmektedir:

“...Allah'ın sana indirdiği ile hükmet; onların hevâlarına uyma.” (Mâide 5/48)

“...Onların hevâlarına uyma; Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın.” (Mâide 5/49)

Burada da vahyin karşısına hevâ çıkarılmıştır. Kur'ân'ın kurduğu karşıtlık son derece açıktır: Bir tarafta Allah'ın indirdiği hüküm, diğer tarafta ise insanın nefsi yönelişleri bulunmaktadır.

Necm sûresi ise bu anlamı daha da belirgin hâle getirmektedir:

“Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rablerinden hidayet gelmiştir.” (Necm 53/23)

Bu ayette hevâ, zan ile birlikte zikredilmiş; her ikisinin karşısına ise Rab'den gelen hidayet konulmuştur. Böylece Kur'ân, hevânın yalnızca şehvet ve maddî arzular olmadığını; delile dayanmayan kanaatleri, bâtıl kabulleri ve hakikate rağmen sürdürülen tercihleri de kapsadığını göstermektedir.

Kasas sûresinde ise bu hakikat şu veciz ifadeyle özetlenmektedir:

“Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidayet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir?” (Kasas 28/50)

Dikkat edilirse bu ayetlerin tamamında aynı karşıtlık kurulmaktadır:

Hidayet veya vahiy vs **Hevâ**

Bu sebeple Kur'ân'a göre hevâyâ şöyle tarif etmek mümkündür:

Hevâ, Allah'ın insana verdiği hidayet donanımlarını ikinci plana iterek nefsi yönelişleri hüküm ve tercihlerin belirleyicisi hâline getirmesidir.

Bu tanım, hevânın yalnızca şehvet, arzu veya hissi yönelişlerden ibaret olmadığını da göstermektedir. İnsan bazen mal, makam veya şöhret arzusu sebebiyle; bazen de peşin hüküm, ki-bir, gelenek, grup taassubu veya bâtıl kanaatleri uğruna hevâsına uyabilmektedir. Bu sebeple hevâ, yalnızca hissi arzuların değil; hakikatin önüne geçirilen her türlü nefsi yönelişin ortak adıdır.

Hevâ Nasıl Oluşur?

Kur'an'ın ortaya koyduğu tabloya göre hevâ, insanın yaratılışında bulunan bağımsız bir güç değildir. O, nefsin fücra yönelik eğilimlerinin, insanın iradesiyle benimsenmesi ve zamanla davranışlarına yön vermesiyle oluşan bir süreçtir.

Şems sûresinde Allah Teâlâ'nın nefse hem fücra hem de takvâyı ilham ettiğini bildirmesi, bu sürecin başlangıç noktasını göstermektedir. Fücra da takvâ da insana sunulmuş yöneliş imkânlarıdır. İnsanın sorumluluğu ise bu iki yönelişten hangisini besleyeceğini seçmesidir.

Bu sebeple fücra ile hevâ aynı şey değildir. Fücra, nefiste bulunan kötülüğe meyil ve yöneliştir; hevâ ise insanın bu yönelişi benimseyerek hüküm ve tercihlerinde belirleyici hâle getirmesidir. Başka bir ifadeyle, her insanda fücra bulunabilir; fakat her insan hevâsına uymak zorunda değildir.

Hevâ çoğu zaman bir anda ortaya çıkmaz. Önce nefiste bir istek belirir. İnsan bu isteği vahyin, aklın ve vicdanın süzgecinden geçirmek yerine onu haklı göstermeye başlar. Ardından hakikatin uyarıları ikinci plana itilir; kişi kendi arzusunu savunur ve zamanla kararlarını bu doğrultuda vermeye başlar. Böylece geçici bir yöneliş, insanın karakterini etkileyen kalıcı bir ölçü hâline gelir.

Bu süreçte akıl tamamen ortadan kalkmaz; fakat hakikati araştırma görevini terk eder. İnsan çoğu zaman doğruyu yanlıştan ayırabilecek bilgiye sahip olduğu hâlde, nefsinin hoşuna giden tercihi meşrulaştıracak gerekçeler üretir. Kur'an'ın hevâ diye uyardığı tehlike de budur. Sorun aklın yokluğu değil, aklın vahyin ve vicdanın rehberliğinde işletilmemesidir.

Bu yönüyle hevâ, insanın Allah'ın kendisine verdiği hidayet imkânlarını bilinçli veya ihmalkâr bir şekilde geri plana iterek nefsi yönelişlerini hayatına yön veren ölçü hâline getirmesidir.

Hevâ ile Takvâ Arasındaki Sü-

İnsanın içinde hem takvâyı besleyen hem de fücra çağıran yönelişler bulunmaktadır. Bu sebeple müminin hayatı, takvâ ile hevâ arasında devam eden bir tercihler mücadelesidir.

rekli Mücadele

Şems sûresi, nefse hem fücra hem de takvânın ilham edildiğini bildirerek insanın iç dünyasını son derece dengeli bir şekilde tasvir etmektedir. Buna göre insan, yalnızca kötülüğe meyleden bir varlık olmadığı gibi, yalnızca iyilikten ibaret bir varlık da değildir.

İnsanın içinde hem takvâyı besleyen hem de fücra çağıran yönelişler bulunmaktadır. Bu sebeple müminin hayatı, takvâ ile hevâ arasında devam eden bir tercihler mücadelesidir.

Kur'an'ın uyarıları da bu sebeple yalnızca inkârcılara değil, müminlere de yöneliktir. Mümin, Allah'ın verdiği akli, vicdanı ve vahyi merkeze aldığı sürece takvâ güçlenir; nefsin fücra yönelişlerini belirleyici hâle getirdiğinde ise hevâ etkisini artırır.

Bu mücadele, insanın son nefesine kadar devam eder. Kur'an'ın amacı da insanı bu mücadeleden çıkarmak değil, ona doğru tercihi yapabilecek imkânları hatırlatmaktır.

Kur'an'da Hevânın Karşısında Ne Vardır?

Kur'an'da bir kavramı anlamının en güvenilir yollarından biri, onun hangi kavramların karşısında kullanıldığına bakmaktır. Zira Kur'an birçok kavramı, zıddını göstererek açıklamaktadır. Hevâ ayetleri bu açıdan birlikte değerlendirildiğinde dikkat çekici bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Hz. Dâvûd'a hitaben:

"...Hak ile hükmet; hevâyâ uyma..." (Sâd 38/26)

Buyrulmuş; böylece hevânın karşısına hak konulmuştur.

Allah Resûlü'ne ise:

"...Allah'ın sana indirdiği ile hükmet; onların hevâlarına uyma." (Mâide 5/48)

buyurularak hevânın karşısına vahiy yerleştirilmiştir.

Necm sûresinde:

"Onlar ancak zanna ve nefislerinin hevâna uyarlar. Hâlbuki kendilerine Rablerinden hidayet gelmiştir." (Necm 53/23)

buyurularak hevânın karşısına hidayet konulmuştur.

Kasas sûresinde ise:

"Allah'tan bir hidayet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir?" (Kasas 28/50)

ifadesiyle yine aynı karşıtlık kurulmaktadır.

Bu ayetler birlikte okunduğunda Kur'an'ın şu anlam örgüsünü kurduğu görülmektedir:

Hak   Hevâ

Vahiy   Hevâ

Hidayet   Hevâ

İlim   Hevâ

Adalet   Hevâ

Bu tablo, hevânın yalnızca hissi arzuların adı olmadığını açıkça göstermektedir. Çünkü Kur'an, şehvetin karşısına hakkı değil; iffeti koyardı. Öfkenin karşısına ise hilmi koyardı. Oysa hevânın karşısına sürekli vahyi, hakkı, ilmi ve hidayeti koymaktadır. Bu da hevânın, insanın hakikati belirleme ölçüsünde meydana gelen bir sapmayı ifade ettiğini göstermektedir.

Başka bir ifadeyle problem, insanın bir şey istemesi değildir. Problem, nefsin yönelişlerinin hakikati belirleyen ölçü hâline gelmesidir. İşte Kur'an'ın uyardığı hevâ budur.

Bu tespit, "hevâ" kavramının sınırlarını belirlemesi bakımından da önemlidir. Zira Kur'an, hevâyı hak, vahiy, ilim ve hidayetin karşısında konumlandırırken; herhangi bir farzın ihmali veya bir günahın işlenmesini doğrudan "hevâsını ilâh edinmek" şeklinde nitelememektedir. Bu sebeple, "hevâsını ilâh edinmek" ayetlerini bağlamından kopararak tembellik sebebiyle farzı terk eden veya bazı büyük günahları işleyen müminlere teşmil etmek, kavramın Kur'an'daki kullanım alanını genişletmek anlamına gelir. Böyle bir yorum, ayetin delâletinden ziyade yorumcunun ön kabulüne dayanır ve büyük günah sebebiyle tekfire kapı aralayabilecek metodolojik bir genişletme niteliği taşır.

Nitekim Kur'an, Tebük Seferi'ne katılmamakla büyük günah işleyen bazı müminleri ağır ifadelerle uyararak; buna rağmen onları ne 'hevâlarını ilâh edinmekle' itham etmiş ne de küfürle nitelemiştir. Bu da, farzın ihmali ile 'hevâsını ilâh edinmek' arasında Kur'an'ın doğrudan bir özdeşlik kurmadığını göstermektedir.

Hevâ ile Takvâ Arasında İnsan

Kur'an'ın insan tasavvuru, insanı ne yalnızca kötülüğe mahkûm bir varlık olarak tanımlar ne de hata yapmayacak kadar mükemmel kabul eder. Aksine insan, Allah'ın kendisine ilham ettiği takvâ ile fücür arasında tercih yapabilen irade sahibi bir varlıktır. Bu sebeple insanın hayatı, hak ile hevâ arasında devam eden sürekli bir imtihandır.

Şems sûresinde nefse hem fücûrun hem de takvânın ilham edildiğinin bildirilmesi, bu mücadelenin insanın yaratılışına yerleştirildiğini göstermektedir. Ancak bu iki yöneliş insana eşit derecede hâkim değildir. Hangisinin güç kazanacağı, insanın yaptığı tercihlerle bağlıdır. Takvâyı besleyen her tercih insanı Allah'a yaklaştırırken, fücûru besleyen her tercih onu hakikatten uzaklaştırmaktadır.

Bu sebeple Kur'an'ın hedefi, insanı arzularından tamamen arındırmak değildir. İnsanın yemesi, içmesi, evlenmesi, çalışması, dinlenmesi ve dünya nimetlerinden meşru şekilde yararlanması yaratılışına aykırı görülmemiştir. Problem, bu isteklerin Allah'ın koyduğu ölçülerin önüne geçirilmesidir. Hevâ, meşru ihtiyaçların varlığı değil; onların hak ve vahiy karşısında belirleyici hâle gelmesidir.

Burada dikkat çekici olan bir diğer husus da şudur: Kur'an, müminleri de zaman zaman "hevâyâ uymama" konusunda uyarmaktadır. Bu durum, hevâ-

nın yalnızca inkârcılara mahsus bir problem olmadığını göstermektedir. Ancak müminin karşı karşıya kaldığı hevâ ile hakikati bile bile reddeden kimsenin hevâsı aynı seviyede değildir. Birincisi takvâ mücadelesinin içinde yapılan hataları ifade ederken, ikincisi vahyin yerine nefsi ölçüleri hâkim kılan bir sapmayı anlatmaktadır. Bu sebeple hevâ ayetleri değerlendirilirken muhatapların içinde bulunduğu bağlam ve hevânın hâkimiyet derecesi mutlaka dikkate alınmalıdır.

Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde bakıldığında, insanın asıl görevi hevâyı tamamen ortadan kaldırmak değil; onu vahyin ve takvânın denetimi altında tutmaktır. Nitekim insan, her tercihinde Allah'ın rızasını öncelediği ölçüde takvâ güçlenecek; nefsin fücûr yönelişlerini öncelediği ölçüde ise hevâ etkisini artıracaktır.

Sonuç

Kur'an'da geçen hevâ ayetleri birlikte değerlendirildiğinde, bu kavramın yalnızca nefsin arzu ve isteklerini ifade etmediği açıkça görülmektedir. Hevâ; insanın Allah'ın kendisine verdiği fitratı, akli, vicdanı ve vahyi ikinci plana iterek nefsin fücûr yönelişlerini hüküm ve tercihlerinin belirleyicisi hâline getirmesidir. Bu sebeple Kur'an'da hevâ, çoğu zaman hak, ilim, hidayet ve vahyin karşısında zikredilmiştir.

Buna karşılık Kur'an, insanı hevâyâ mahkûm bir varlık olarak tanı-

maktadır. Allah Teâlâ nefse hem fücûru hem de takvâyı ilham etmiş; insanı hak ile bâtil arasında tercih yapabilecek donanımlarla yaratmıştır. Dolayısıyla insanın sorumluluğu, nefsi ortadan kaldırmak değil; Allah'ın kendisine bahsettiği hidayet imkânlarını canlı tutarak takvâyı beslemektir.

Nitekim Kur'an, hevâyâ karşı mücadelenin yolunu da açıkça göstermektedir:

"Rabbinin makamından korkan ve nefsinin hevâdan alıkoyan kimsenin varacağı yer ise şüphesiz cennettir." (en-Nâziât 79/40-41)

Dikkat edilirse Kur'an, hevânın karşısına nefsi yok etmeyi değil, Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle nefsi hevâdan alıkoymayı koymaktadır. Çünkü problem nefsin varlığı değil, hevânın nefis üzerinde hâkimiyet kurmasıdır.

Bu sebeple hevânın panzehiri, nefsi bastırmak veya ondan kaçmak değildir. Asıl çözüm; Allah'ın insana ilham ettiği takvâyı beslemek, vahyi hüküm ve tercihlerinin merkezinde tutmak, akli ve vicdanı sürekli diri tutmak ve her kararın eşiğinde **"Rabbim bundan razı olur mu?"** sorusunu canlı tutmaktır.

İnsan Allah'ın rızasını nefsinin hoşnutluğundan üstün tuttukça takvâ güçlenecek, hevâ ise hayatına yön veren bir ölçü hâline gelemeyecektir. İşte Kur'an'ın önerdiği tezkiye yolu budur.

Heva, Günah ve Tevbe

İnsan ile şeytan arasındaki en temel fark nedir diye sorulduğunda, insanın yaptığı hatadan sonra tevbe etme erdemini gösterebilmesi öne çıkar. Şeytan, işlediği hata karşısında pişmanlık ve dönüş yolunu seçmek yerine ayak diremeyi, gerekçe üretmeyi ve isyanında ısrar etmeyi tercih etti.

Allah azze ve celle, Kitab-ı Kerîm'in de tevbe kavramı üzerinde sıkça durarak kullarına rahmet kapısının açık olduğunu beyan eder. Kur'an'da tevbenin farklı bağlamlarda tekrar edilmesi, insanın hata edebilen bir varlık olmasına rağmen; hatasında ısrar etmediğinde ve bağışlanma dilediğinde affedilebileceğini anlamına gelir. Bu yönüyle tevbe, yalnızca işlenmiş bir günahın ardından dile getirilen bir pişmanlık değil, kulun Allah'a yönelme iradesini yeniden ortaya koymasındır.

İnsan ile şeytan arasındaki en temel fark nedir diye sorulduğunda, insanın yaptığı hatadan sonra tevbe etme erdemini gösterebilmesi öne çıkar. Şeytan, işlediği hata karşısında pişmanlık ve dönüş yolunu seçmek yerine ayak diremeyi, gerekçe üretmeyi ve isyanında ısrar etmeyi tercih etti. Bu sebeple Allah'ın dergâhından kovuldu. İnsan ise aynı şekilde hata edebilir; fakat onu şeytanın yolundan ayırarak yücelten şey, hatasını savunmak yerine onu itiraf edip Allah'a yönelmesidir.

Allah'ın tevbe üzerinde bu kadar sık durması ve farklı günahlar üzerinden tevbe eden kullarını bağışladığını bildirmesi, Kur'an'ın günah karşısındaki temel rahmet perspektifini gösterir. Elbette şirk ve insanın hevâsını ilâh edinmesi gibi kulun uluhiyet anlayışını bozan büyük sapmalar ayrı bir yerde durur. Bununla birlikte Kur'an, kulun hevasına uyararak düştüğü birçok yanlışın tevbe ile temizlenebileceğini defalarca hatırlatır. Böylece insan, günahı sebebiyle ümitsizliğe mahkûm edilmez; aksine hatadan dönüş yolu kendisine gösterilir.

Burada bir okuma yöntemi önerisi yaparak ve örnekleyerek Allah'ın Kur'an'da konuya nasıl yaklaştığını gösterebiliriz.

Kur'an konuyla alakalı bazı yerlerde suçu uzun uzun tasvir etmek yerine, o suçun işlenmemesini emreder ve ardından tevbe kapısına işaret eder. Bu yöntem, günahın ayrıntısına odaklanmadan, kulun yanlışla düşmesi hâlinde

nasıl kurtulabileceğini öğretir. Böylece ilahî hitap, insanı hem günahıtan sakındırır hem de günaha düşmesi hâlinde onun ümitsizliğe düşmemesini öğütler.

Mesela Bakara suresi 221 ve 222. ayetlerde Rabbimiz önce müminlerin müşriklerle nikâhlanma meselesi üzerinde durur; ardından hayız hâlindeki kadınlarla ilişkiye girilmemesini emreder. Sonrasında ilişkinin Allah'ın emrettiği ölçüye uygun biçimde gerçekleşmesi gerektiği vurgulanır ve "Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri sever" buyrulur. Bu ifade, yalnızca temizlikle ilgili bir hükmü değil, aynı zamanda kulun yanlış bir davranıştan dönerek Allah'ın sevdiği kullar zümresine girebileceğinin anlatımıdır. Aynı şekilde müşrik biriyle müminin evlenmesi halinde kulun yanlıştan dönerek tevbe etmesinin bağışlanma vesilesi olduğu tespit edilmiştir.

Bu çerçevede ayet, hevalarına uyararak ilahî buyruklara riayet etmeyen kimselerin içine düşecekleri günahıtan tevbe ile çıkabilecekleri hakikatini ortaya koymaktadır. Yani Allah azze ve celle, doğrudan suçun işlenişini tasvir etmek yerine, suçun işlenmesini esas alır; fakat ardından suçun işlenmesi halinde tevbenin mümkün oluşunu külli bir kaide gibi bildirir. Bu da kulun hata karşısında kapalı bir duvara değil, dönüşe açık bir rahmet kapısına yöneltildiğini gösterir.

Bir başka örnek olarak Furkân suresinin 68. ayetinden itibaren dikkat çekici bir anlatım karşımıza çıkar. Allah Teâlâ, kendisine ortak koşmayan, haksız yere cana kıymayan ve zina etmeyen kullarını över; ardından bu büyük günahları işleyenlerin ağır bir karşılıkla yüzleşeceğini bildirir. Fakat anlatım burada kapanmaz. Hemen sonrasında tevbe, iman ve salih amel kapısı açılır.

Nitekim 70. ayette şöyle buyrulur: "Ancak tövbe edip iman eden ve salih amel işleyenler başka. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet

edendir." Bu ayet, tevbenin yalnızca günahı silen bir pişmanlık olmadığını; iman ve salih amelle birleştğinde insanın geçmişindeki kötülüklerin bile ilahî rahmetle iyiliğe çevrilebileceğini göstermektedir.

Burada da suçların ayrıntılı biçimde işleniş anlatılmadan, onların tevbe ile bağışlanabilirliği vurgulanmaktadır. Bu yöntem, Kur'an'ın insanı günahın tasvirinde oyalamak yerine, hatadan dönüş yoluna yönlendiren eğitim üslubunu gösterir. Kul günahı meşrulaştırmadığı, hevâsını ilahî ölçünün yerine koymadığı ve tevbe ile Allah'a döndüğü sürece rahmet kapısı açıktır.

Dolayısıyla tevbe, hevasına uyararak hata eden insan için yeniden doğrulama imkânıdır. İnsan hevasına sahip olduğu için değil, hevasını ilahî ölçünün önüne geçirip onda ısrar ettiği için tehlikeye düşer. Kur'an'ın tevbe vurgusu, kulun hatasını fark ettiği anda şeytanî ayak diremeden uzaklaşıp Âdemî bir dönüş göstermesini ister. İşte bu dönüş, insanı hevasına uyararak işlediği günahın karanlığından rahmetin genişliğine taşıyan asıl erdemdir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak burada asıl üzerinde durmak istediğimiz konu hevâ olduğu için, tevbe ile hevâ arasında nasıl bir bağ kurduğumuzu daha açık biçimde ortaya koymak gerekir. Kul çoğu zaman hevasına uymak suretiyle günaha yönelir. Dolayısıyla tevbeden önce yaşanan günahın arka planında, çoğu kez insanı kışkırtan ve sınırı zorlamaya sevk eden bir hevâ etkisi vardır.

Hevâ, Sınır ve Tevbe Dengesi

Allah Teâlâ'nın tevbe ile günahın bağışlanabileceğini beyan etmesi, hevâdan kaynaklanan her olumsuzluk sebebiyle hevâyı bütünüyle yerden yere vurmadığını da gösterir. Hevâ, günahın başlangıç noktasında insanı tahrik eden bir yöneliş olabilir; fakat aynı zamanda insanın irade, arayış ve hareket kabiliyetinin de bir parçasıdır. Bu sebeple mesele, hevânın varlığı değil, onun ilahî ölçüden bağımsız ve

kul, hevasına uyma konusunda sınır tanımaz, onu denetimsiz biçimde hayatının belirleyici ölçüsü hâline getirirse tehlike farklı bir boyuta taşınır. Çünkü insanın fitratında fücür eğilimi de vardır.

denetimsiz bir otorite hâline getirilmesidir.

İnsanoğlunun yeryüzü serüveni, sahip olduğu karakterler ve eğilimler üzerinden şekil kazanır. Kimi insan sınırları zorlamaktan hoşlanır; kimi insan ise belirlenmiş sınırlar içerisinde hayatını sürdürmeyi tercih eder. Sınırları zorlayarak yaşayanlar da Allah'ın koyduğu temel ilkelere dikkat ettikleri, günahı meşrulaştırmadıkları ve yanlış düşüşlerinde tevbe yolunu tuttukları sürece Allah'ın hoşnut olduğu kullar zümresinde kalabilirler.

Hayatı bir yarış pisti gibi düşünecek olursak, sıradan insanların üzerinde performans göstermeye çalışan yarışçıların bile kendi aralarında farklılık arz ettiğini görürüz. Kimileri limitleri daha fazla zorlayarak yarış kazanma arzusunda olurken, kimileri daha temkinli hareket eder. Limitleri zorlayanlar zaman zaman kaza geçirme riskiyle karşılaşılır; fakat bu durum, sınırı zorlamanın kendisini değil, ölçüsüz ve kontrolsüz zorlamayı problemli hâle getirir.

Hayatın içinde hevâlarını kontrol etme konusunda diğerlerine göre zayıf kalan insanlar, kimi zaman insanlığın gelişmesine ve tecrübe birikimine de katkı sağlayabilirler. Ancak bu katkı, hatayı meşrulaştırma anlamına gelmez. Nihayetinde insan hatasından rücu ettiğinde ve Allah'a yöneldiğinde bağışlanabilme imkânına sahiptir. Bu açıdan Allah'ın insana hevâ gibi bir özellik vermesi boşuna değildir; fakat bu özellik, ancak vahyin sınırları içinde tutulduğunda anlamlı ve güvenli bir zemine kavuşur. (Adem ve Havva anamızın cennette yasak ürünü yemeleri bir heva zorlamasıdır.)

Peki hevânın zorlanması sınır nereye kadar olmalı ve şayet yanlış düşülmüşse ne yapılmalıdır? Bunun cevabını yine Kur'an'dan almak mümkündür:

“De ki: Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah dilerse bütün günahları mağfireder. Çünkü O, çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır.” (Zümer, 39/53)

Ayette işlenen günahın niteliği özel

olarak belirtilmemiştir. Bu genel ifade, kulun kendisini ümitsizliğe sürükleyecek kadar ağır gördüğü günahlar için de rahmet kapısının kapanmadığını gösterir. En küçük günah dahi insanı Allah'ın huzurunda sorumlu kılar; fakat ayetin özellikle “kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullar” hitabıyla gelmesi, büyük günahlar sebebiyle ümitsizliğe düşen kullara doğrudan bir müjde niteliği taşır.

Kul en basit günahı işlediğinde çoğu zaman ümitsizliğe kapılmaz. Ancak büyük günahlar, insan üzerinde affedilmeyeceği zannını doğurabilecek kadar ağır bir etki bırakabilir. İşte bu noktada ayet, hevasına yenik düşerek bağışlanmayacağını sandığı bir günahı işleyen kula seslenir: Allah'ın rahmetinden ümidini kesme. Eğer kul, samimi ve nasuh bir tevbe ile Allah'a dönerse, Allah'ın affına mazhar olabilir.

Bununla birlikte kul, hevasına uyma konusunda sınır tanımaz, onu denetimsiz biçimde hayatının belirleyici ölçüsü hâline getirirse tehlike farklı bir boyuta taşınır. Çünkü insanın fitratında fücür eğilimi de vardır. Hevâ bu eğilimle birleşip ilahî ölçünün yerine geçtiğinde, kulun uluhiyet anlayışında sapma meydana gelir. Böyle bir durumda insan Allah'ı ilah olarak tanımak yerine, arzu ve isteklerini belirleyici otorite hâline getirir ve helake sürüklenir.

Furkân suresinde 37. ayetten itibaren Nuh aleyhisselamdan başlanarak Âd, Semûd ve Ress kavimleri gibi örnekler zikredilir. Bu kavimlerin tavırlarında ortak olan husus, hakikat karşısında gelenek, alışkanlık ve bağlılıklarını öne çıkarmalarıdır. Nitekim 42. ayette onların diliyle şu ifade aktarılır:

“Eğer ilahlarımıza bağlılıkta direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan saptıracaktı.” (Furkân, 25/42)

Ardından söz Hz. Muhammed'e getirilir ve şöyle buyrulur:

“Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü? Şimdi sen mi ona vekil olacaksın?” (Furkân, 25/43)

Bu ifade, hevâyı ilâh edinmenin merdut olduğunu açıkça ortaya koyar. Önceki ayette geçen “ilahlarımıza bağlılıkta direnme” tavrı, hakikati görmesine rağmen gelenek ve alışkanlıkların-

dan kopamayan insan tipini gösterir. Hemen ardından hevâsını ilâh edinen kimsenin zikredilmesi ise, meselenin yalnızca dış dünyadaki putlarla sınırlı olmadığını; insanın kendi arzu, tutku, menfaat ve alışkanlıklarını da ilahî ölçünün önüne geçirebileceğini göstermektedir.

Bu bağlamda asıl dikkat çekilen nokta, insanın hakka teslim olmak yerine kendi bağılıklarını mutlak ölçü hâline getirmesidir. Hevâ burada bütünüyle yok sayılması gereken bir özellik değildir; kontrol edilmediğinde insanı hakikatten koparan ve ilahî ölçünün yerine geçen bir yöneliştir. Nitekim 44. ayette onların çoğunun işitmediği ve akletmediği vurgulanır. Çünkü hevâ merkeze alındığında kulak hakikati işitse bile kalp ona teslim olmaz; akıl delili görse bile arzu ve alışkanlıkların baskısı altında işlevini kaybeder.

Bu sebeple Kur'an, hevâyâ sahip olmayı değil, hevâyı ölçü ve otorite hâline getirmeyi kınar. Kul hevasına uyarak hata ettiğinde tevbe kapısı açıktır; fakat hevasını ilâhî ölçünün yerine geçirip onda ısrar ettiğinde, artık mesele sıradan bir günahı aşarak uluhiyet anlayışını bozan bir sapmaya dönüşür. Bu nedenle insan için kurtuluş yolu, hevâyı yok saymak değil, onu vahyin terbiyesi altında tutmak ve yanlış düşüşlüğüne gecikmeden tevbe ile Allah'a yönelmektir.

İnsan Akıl İle Heva-Heves Çatışmasının İmtihan Alanıdır

Heva-Heves nefsin geçici arzuları, düşkünlükleri, tutkuları ve anlık zevkleridir.

İnsan yaratılanlar içinde sorumlu mükellef bir varlıktır. Varlığının gereğini bilmek ona göre davranmak akıl ve irade sahibi olmanın gereğidir. Varlığının farkında isen, düşünebiliyorsan, olumlu veya olumsuz, iyi veya kötü tercihte bulunabiliyor ve karar verebiliyorsan mükellefsin ve verdiğin kararın neticesine de katlanacaksın demektir.

Kritik soru şudur: Düşünme akletme sürecinde Doğru-Yanlış, İyi-Kötü, Güzel-Çirkin, Olumlu-Olumsuz, Pozitif-Negatif, Hak-Batıl gibi kriterlerin belirleyicisi Yaratıcı mı olacak İnsan mı olacak? Tam da düşüm buradadır. Bu düşümü çözmek ve isabetli tercihte bulunmak yani ilk adım başlangıç çok önemlidir. Kendi hakkımdaki kararı belirleyen toplum mu, çevre mi, kültür mü, gelenek mi, veya bunların etkisiyle yoğrulmuş yetişmiş akıl mı? Yoksa beni tüm kodlarımla yaratıp beni benden daha iyi bilen yüce bir yaratıcının prensipleri mi belirleyecek. Kuşkusuz eğer Yüce Yaratıcı belirlemiyorsa yürüyüşümüzü gidişatımızı hayatımızı ve ölümümüzü heva hevesimize göre planlayıp yaşıyoruz demektir.

Peki heva-heves nedir? Heva-Heves nefsin geçici arzuları, düşkünlükleri, tutkuları ve anlık zevkleridir. Hevâ, insanın yaratılışından gelen nefsi / iğreti istekleri ifade eder. Hevâ, insanlığının nasıl bir hayat yaşaması konusunda belirleyici ilke vahiy mi veya hangi ideolojik isimle isimlendirilse isimlendirilsin din dışı belirleyici unsurların tamamının kaynağıdır. Heves, bir şeye duyulan istek, arzu, şevk, eğilim ve gelip geçici arzu demektir. Heves ya da ilgi duyma, bir insanın bir nesneyi, olayı veya olguyu kendine odak seçme halidir. Merak ve sürpriz duygularına benzeyen bir duygudur.

İmam Mâtürîdî'ye göre heva ve heves nefsin, akıl ve dinin sınırları dışına çıkarak anlık hazlara, dünyevi zevklere ve cismani arzulara yönelme eğilimidir. Heva-Heves, Akıl tarafından kontrol edilerek dizginlenmediğinde insanı hak ve adaletten saptıran en büyük tehlikedir.

İmam Mâtürîdî'nin düşünce

sisteminde heva-Heves ve nefsin yapısı şu şekilde özetlenebilir:

Nefsin fitratı: Mâtürîdî, insan nefsinin haz ve şehvetlere meyilli yaratıldığını ifade eder. Bu yapısı gereği nefis, sürekli olarak geçici lezzetleri hazı hızı ve rahatı ister.

Akıl: İnsana verilen akıl ve irade, nefsin bu süflî (aşağı) isteklerine karşı durma ve onları frenleme gücüne sahiptir. Tabii ki selim bir akıl.

Hakikatin Üzerini Örtmesi: Dünyevi heva ve heveslere tutulan insanın basireti bağlanır ve bu durum hakkın ve imanın idrak edilmesine karşı bir perde (gafler perdesi) oluşturur. Heva, İyi, Doğru, Güzel ve Hak olanı göstermemek için sürekli gereksiz meşguliyetler ve bahaneler üretir. Zaman nimetini hoyratça harcamanı ister. Küfür de zaten hakkın hakikatın iynin doğrunun üzerinin örtülmesi hali değil midir? Küfür perdesini kaldırmak ise Akıl ve kalple olur.

Vahyin (Din) Rehberliği: Hevâ-i nefis, mutlak doğrunun yerini "bireysel isteklerin ve keyfiliğin" almasıdır. Mâtürîdî, vahyin (dinin) temel işlevlerinden birinin insanın heva ve hevesine sınır koymak olduğunu belirtir. Çünkü insan yaratılırken sınırlı bir varlık olarak yaratılmıştır. Sınırları belirleyen Yaratıcıdır. Heva-heves Onun belirlediği sınırları sürekli aşmaya kalkışır. Selim akıl ise sınırları aşmadan yaşamayı önerir.

Kur'an-ı Kerim'de hevâ kelimesi, hepsi de olumsuz anlamda 37 ayette geçmektedir.

Ebubekir Er Razi Et-Tıbbü'r-rûhânî adlı eserinin ilk iki bölümünü (Resâ'il felsefiyye, s. 17-32) aklın önemi, hevânın yerilmesi ve akıl-hevâ çatışması konularında görüşler ortaya koymuş ve hevânın hissi, tabii ve hayvanî arzularından ibaret olduğunu söylemiş, hevâyı aklın karşıtı olarak göstermiş ve bu konuda sonraki ahlâkçılara ışık tutacak görüşler ortaya koymuştur.

Kur'an'da, bayağı arzularına esir olan insan "Hevâsını ilah edinen" diye tanımlanmış (Furkân /43; Câsiye /23) ve hevâ başlıca sapıklık sebeplerinden biri sayıl-

mıştır. Gazzâlî bu âyeti yorumlarken ilâh kelimesinin "mâbud" anlamına geldiğini, mâbudun da "buyruğuna uyulan" demek olduğunu, davranışlarında hevâyâ uyup bedenî arzularının peşinden koşanların hevâlarını ilâh edinmiş sayılmaları gerektiğini ifade eder (İlyâd, III, 28; Mîzânü'l-amel, s. 59). "Hevasını ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için sapıklıkta bıraktığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?" (Câsiye /23)

"De ki: "Sizin, Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem bana kesinlikle yasaklandı. Ben sizin arzularınıza uymam. (Uyarsam) o takdirde sapmış olurum, hidayete erenlerden olmam." En'âm/56) Müminler, çeşitli âyetlerde hem kendi hevâlarına hem de kâfir, zalim, hak yoldan sapmış, kalpleri mühürlenmiş kimselerin hevâlarına uymaktan menedilmiştir. Çünkü, Rasûlullah (SAV) (Necm suresi 3,4.) âyetlerde "O hevâsına göre konuşmaz; onun konuşması vahiyden ibarettir" denilmektedir.

Mü'minün suresi 70-71. âyetlerde Resûl-i Ekrem'in insanlığa gerçeği getirdiği, insanların çoğunun ise gerçekten hoşlanmadığı ifade edildikten sonra, "Eğer hak onların hevâsına uysaydı gökler, yer ve bunlarda bulunanların düzeni bozulurdu" buyrulmuştur. Nisâ 135. âyetinde her durumda adaleti ayakta tutmayı emreden ifadenin ardından gelen, "Hevânıza uyarak sapmayın" buyruğu da adaletin mutlak oluşuna karşılık hevâların değişkenliğini gösterir. Hâris el-Muhâsibî, "Sana düşmanın olan şeytandan neler gelirse, hepsi nefsinin hevâsı aracılığı ile gelir" der. (Er-Ri'âye, s. 325). Düşünme yeteneğini kendisine bağımlı kılan bu şehvete hevâ denir. Sonuç olarak düşünme cehdi aklın kontrolünde işlediğinde iyilik ve güzellikler üretir, hevânın etkisine kapıldığında ise kötülük ve çirkinlikler doğurur. (Zerî'a, s. 108-109). Muhyiddin İbnü'l-Arabî de "nefsânî istekler" anla-

mındaki hevâyı yermekle birlikte Allah sevgisinin derecelerinden söz ederken bu sevginin en alt derecesi için hevâ, en yüksek derecesi için aşk terimlerini kullanır (*El-Fütûhât*, IV, 259). İlk zâhidlerden **Ebû Süleyman ed-Dârânî**, nefsin hevâsına uymamayı en faziletli amellerden sayarken (Sülemî, s. 81), **Sehl et-Tüsterî**, nefsin bayağı isteklerine karşı koymaktan daha üstün bir kulluk bulunmadığını söylemiştir. (Kuşeyrî, I, 351)

Râgıb el-İsfahânî “*Ez-Zerî’a ilâ mekârimi’s-şerî’a*” ve *Gazzâlî* “*Mizânü’l-‘amel*” isimli eserlerinde Akıl Heva kıyaslaması yapmışlardır. Bu yaklaşımda aklın karşısına konulan beşerî istek ve tutkuların hepsine birden **hevâ** adı verilmiş, aklın melekten, hevânın şeytandan destek aldığı ifade edilmiş, aklın buyruğu ile hevânın istekleri arasında ayırım yapmanın her zaman kolay olmadığına dikkat çekilerek bu hususta bazı ölçüler verilmiştir. Bu arada İbrâhîm sûresi 24. âyetteki “güzel ağaç”la aklın, “çirkin ağaç”la da hevânın kastedildiği, böylece âyette aklın faydalarıyla hevânın zararlarına işarette bulunduğu belirtilmiştir. Tabii ki buradaki akıl vahiyden beslenen, onun ilkeleri üzerine çalışan bir akıldır salt materyalist kuru akıl değildir.

Tarihin her döneminde, bugün dahi insanlığın temel sorunu, bedensel arzularını, maddî çıkarlarını, makam ve mevki tutkularını vahiy destekli akıl ve irfanın ışığından, doğru inanç ve sağlıklı düşünmeden, hak ve adalet ölçülerine göre hüküm ve karar verip hayatlarını bu ölçülerle düzenlemekten daha önemli görmeleridir. Bu kriterlere uymuyorsa insanlık materyalist salt akla uyarak kendini Tanrı makamına yerleştirmiş, heva hevesini ilah edinmiş demektir. Yani, arzu ve ihtiraslarına uyanlar sadece bedensel hazlarını, geçici isteklerini, adi menfaatlerini dikkate alırlar.

Allah’ı Rab, İlah, Yaratıcı, Kanun ve Kural koyucu, nasıl bir hayat yaşamamız gerektiğini belirleyici otorite ve akabinde büyük mahkeme, hesap ve ahiret hayatı olacağı inanç ve bilinciyle hareket edilirse kurtuluşa erilmiş olacaktır. Aksi durumda bu kriterlerde otorite olarak Nefsini, Heva ve Hevesini ilah edinmiş neticede ebedi azaba mahkum olacaktır.

Asıl şu soruya cevap bulmamız gerekecektir. **Akl ve heva çatışması nasıl çözülür?**

İmam Mâtürîdî’ye göre akıl ve heva çatışması, **aklın irade yardımıyla heva üzerinde mutlak hakimiyet kurması ve vahyin rehberliğini kabul etmesiyle** çözülür. *Mâtürîdî*, insanı bu iki gücün sürekli savaş halinde olduğu bir imtihan meydanı olarak görür. **“İnsan, Akıl Heva çatışmasının imtihan alanıdır.”**

Akl Heva çatışmasında Hevaya kapılmamanın çözümü şöyledir:

1. Akla, Bilgi ve Tefekkür Yoluyla Güç Kazandırmak: Çatışmada hakem ve yönetici akıldır; heva ise kontrol edil-

mesi gereken kör bir arzudur. Akıl, hevanın anlık hazlarına karşı işin sonunu (akıbeti) ve kalıcı olanı düşünür. İnsan tefekkür ettikçe aklın gücü artar, hevânın etkisi zayıflar.

2. Özgür İradeyi (İhtiyar) Selim aklın emrine vermek: İnsanın iradesi, akıl ile heva arasında bir tercih aracıdır. Çatışmanın çözümü, iradenin sürekli olarak aklın gösterdiği doğru ve ahlaki olanı seçmekle yani peygamberi yaşam tarzı ile nefis terbiyesi yapmakla mümkündür.

3. Menfaat ve Zarar Dengesi Kurmak : Geçiciye karşı kalıcı tercih. Heva, insana dünyevi ve geçici menfaatleri süsleyerek sunar. Akıl ise dünya ahiret dengesini kalıcı ve faydalı olanı tercih ederek hevânın anlık tatmin taleplerini reddeder ve çatışmayı sonlandırır.

4. Vahyin (İslam Hukukunun) Hakemliğine Başvurmak: Aklın sınırları vardır. Akıl her ne kadar doğruyu bulabilse de, hevânın baskısı altında bazen yanılabilir veya zayıf düşebilir. Vahiy ve dini hükümler, akla heva karşısında ihtiyacı duyduğu mutlak kriterleri ve manevi gücü sağlar. Akıl, vahye tabi olarak hevânın tuzaklarından kurtulur.

-Mâtürîdî’ye göre; adalet aklın ve hikmetin, zulüm ise heva ve hevesin bir ürünüdür. Mâtürîdî, bu kavramları sadece ahlaki terimler olarak değil, varlığın düzeni (ontoloji) ve bilgi teorisi (epistemoloji) üzerinden birbirine bağlar.

Vahyin sahibi adildir. Hakem olarak, vahye uyan haksızlık ve torpille karşılaşmaz. Vahiy, daima dünyada ve ahirette mutluluk ve huzur telkin eder. Tercih ise insanlara aittir.

-Zulüm, adalet ve heva arasındaki ilişki şu temel dinamikler üzerinden yürür:

1. Hikmet mi ve Keyfilik mi?

Adalet (Hikmetin Gereği): Mâtürîdî’ye göre adalet, “her şeyi yerli yerine koymak, hakkı sahibine teslim etmek ve ölçüyü korumaktır”. Akıl, varlıktaki bu düzeni ve hikmeti kavrayarak adalete yönelir. Zulüm ise hevânın sonucu olup “bir şeyi hakkı olmayan bir yere koymak, sınırı aşmak ve haksızlık etmek” anlamına gelir. Heva, doğası gereği bencil, ölçsüz ve keyfi olduğu için insanı sürekli olarak adaletin sınırlarını çiğnemeye (yani zulme) sürükler.

2. Heva, Aklın Adalet Ölçüsünü Bozar. Fitri olarak insan aklı, zulmün kötü, adaletin iyi olduğunu ayırt edebilecek yetenektedir (Hüsün-Kubuh teorisi). Ancak insan hevâ-i nefesine uyduğunda, anlık çıkarları, şehveti veya öfkesi aklın üzerini bir perde gibi örter. Heva, bireye kendi haksız menfaatini “adaletmiş gibi” gösterir. Böylece kendi hevasını tatmin ederken başkalarına zulmettiğini fark edemez hale gelir.

3. Zulmün Kaynağı Olarak “Hevayı İlahlaştırmak”: “Hevasını ilâh eden, Allah’ın; (hâlini) bildiği için saptır-

dığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah’tan başka kim doğru yola erdirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?” (Câsiye, 23). İmam Mâtürîdî, bu ayete atıfla, hevasını ilah edinmenin en büyük zulüm olan şirke ve inkâra yol açtığını belirtir. Kişi kendi arzu ve isteklerini mutlak doğru (ilah) kabul ettiğinde, Allah’ın mülkündeki en büyük adaletsizliği yapmış ve hakikatin yerini kendi keyfiliğine bırakarak en büyük zulmü işlemiş, kendini ilahlaştırmış demektir. İkinci aşamada güç devşirince başkalarına da ilahlık taslamaya başlar ve Nemrud misali “Ben sizin Rabbiniz” der insanları köleleştirir.

4. Toplumsal Yansıma : Adalet toplumun akli düzenidir. Toplumsal hayatta adalet; liyakat, hukuk ve tarafsızlıkla sağlanır. Bunlar ise ancak rasyonel ve ahlaki bir akılla yani selim akılla inşa edilebilir.

Hevanın neticesi olan zulüm toplumsal yıkıma neden olur. Bir toplumda rüşvet, torpil, haksız kazanç ve adam kayırma gibi zulümler baş gösteriyorsa, orada akıl devre dışı kalmış ve yöneticilerin/bireylerin heva ve hevesleri (kişisel arzuları) hukukun önüne geçmiş ilahlaştırılmış demektir. Adalet aklın rehberliğinde haddini (sınırını) bilmektir, zulüm ise hevaya uyarak haddi aşmaktır.

Netice: Hevayı İlah edinmeden nasıl bir yol takip etmemiz gerektiği konusunda en kolay en sağlam yol, mükemmel önder şahsiyetleri yani Peygamberleri, onların yaşantılarını ilkelerini ve yolunu takip ederek gerçekleştirebiliriz. Sıratı Müstakime girmek ve o yolda kalmanın yolu budur. Biz, kim olduğumuzu nereden gelip nereye gittiğimizi, bir var edenin olduğunu ve var eden o makamın bizim için neyi nasıl takdir ettiğini, nasıl bir hayat yaşamamız gerektiğini, hayatın ve ölümün bir anlamı olduğunu farkında olarak yaşarsak ki bu hayat Allah’ın razı olacağı hayat demektir. Akıbeti de hayır olacaktır. Yoksa akıl irade ve idrakimizi doğru yönde kullanmaz Heva-Hevesimizin kontrolüne bırakırsak heva-Hevesimizi ilah edinmiş ve Şeytanın razı olduğu bir hayatı ve kötü akıbeti tercih etmiş oluruz. İdeolojilerin isim, ilke ve yöntemlerinin farklı olması kimseyi aldatmasın. Neticede hevaya dayalı beşeri sistemlerde yasalar ve yasaların icrasında insanoğlu her zaman kendi lehine yontar ve yorumlar. Çünkü Heva-Heves menfaatine aykırı olanı kesinlikle tercih etmez. Allah ve Rasûlünün biz insanlar için emir ve tavsiye ettiği sisteminin dışındaki tüm ideolojiler ve sistemler insanı gibi görünse de heva-heves kaynaklı bir yalan ve göz boyama üzerine kurulu olup şeytani sistemlerdir. Yani insanoğlu ya Yaratanın kulu olur, ya da hevasının. Vesselam.

Hevâ ve Heves: İnsanın En Eski Mücadelesi

Tanımlamaya çalıştığımız hisler, iç-güdüler, duygular, beslediğimiz düşünceler ve bütün bunların sonucunda edindiğimiz tutumlar, insanın iç dünyasını şekillendirir. İslâmî terminolojide yer alan hevâ ve heves kavramları da bu iç dünyanın önemli bileşenleri olarak zihnimizde yer edinir.

Ancak burada temel bir ayırım yapmak gerekir. Her istek, her arzu veya her haz arayışı hevâ değildir. İnsanın istemesi fitridir; sorun, isteklerin insanı yönetmeye başlamasıdır. Başka bir ifadeyle hevâ, kişinin hakikati, akli ve ilahî ölçüyü kendi arzu ve eğilimlerinin gerisine itmesidir.

Bir konuyu enine boyuna düşünmeden onun künhüne vakıf olamıyoruz. O hâlde şu soruları sormak gerekir: Bizi bazı istek ve keyiflerimizden mahrum bırakan düşünce nedir? Gerçekten mahrum mu kalıyoruz, yoksa bize vazgeçilmez görünen şeyler, Adem'in elması gibi zihnimizde parlamaya devam mı ediyor? Eğer bu bir savaşa, kazanmak ile kaybetmek arasındaki çizgi nerededir? Haramın sınırına ne kadar yaklaşıncı insan hevânın hâkimiyeti altına girmiş olur?

Bu sorulara cevap ararken ilk başvuracağımız kaynak elbette Kur'an olmalıdır.

Hevâ (هوى) kelimesi Arapçada هوى (h-w-y) kökünden gelir. Bu kökün temel anlamı "düşmek, aşağı inmek, alçalmak"tır. Buradan hareketle kelime, insanı aşağıya çeken eğilim, denetlenmeyen arzu ve tutkuyu ifade edecek şekilde anlam genişlemesine uğramıştır. Bu sebeple Kur'an'da hevâ, yalnızca "istek" anlamında değil; akli ve vahyi gölgede bırakan, insanı hakikatten uzaklaştıran arzu anlamında kullanılır.

Kur'an'da hevâ farklı bağlamlarda karşımıza çıkar.

Hakikatin yerine arzuyu ölçü edinmek: "Hevâsını ilah edineni gördün mü?" (Câsiye, 45/23) Burada hevâ, doğru ile yanlış belirlerken vahiy yerine kişinin kendi arzularını ölçü almasıdır.

Adaleti bozacak kişisel eğilim ise şöyle yer alır: "Hevâyâ uymayın ki adaletten sapmayasınız." (Nisâ, 4/135) Bu ayette hevâ; öfke, sevgi, çıkar veya tarafgirlik gibi objektifliği bozan bütün kişisel eğilimleri kapsar.

Peygamber'in vahiy yerine arzuya uymaması: "O, hevâdan konuşmaz." (Necm, 53/3) Burada Hz. Muhammed'in tebliğinin kişisel kanaat veya tutkularına değil, ilahî vahye dayandığı ifade edilir.

İlme rağmen arzunun peşinden gitmek: "Sana gelen ilimden sonra onların hevâlarına uyarsan..." (Bakara, 2/120)

Bu kullanımda hevâ, hakikati bildiği hâlde onu kişisel istekleri uğruna terk etmeyi ifade eder. Muhtemelen aşına ol-

duğumuz ayetler...

Türkçede kullandığımız "hevâ ve heves" tamlamasında geçen heves ise Arapça metinlerde aynı anlam alanına sahip değildir. Günlük dilde olumlu veya olumsuz çağrışımlarla kullanılabilen bu kelime, Kur'an'daki hevâ kavramının tam karşılığı değildir.

Dolayısıyla Kur'an'daki hevâ, neredeyse her zaman ahlâkî ve epistemolojik bir sapmanın sebebi olan denetlenmeyen arzuyu ifade eder. Yani her istek hevâ değildir; hakikatin ve adaletin önüne geçen istek hevâdır.

Tasavvuf geleneği bu kavrama daha derin bir boyut kazandırır. Sûfilere göre hevâ, yalnızca arzu değildir; Allah'tan bağımsız hareket etmek isteyen benliğin yönelimidir. Bu yüzden insanın önündeki en büyük iç engellerden biri olarak kabul edilir.

Cüneyd-i Bağdâdî, hevâyı "nefsin Allah'ın hükmüne aykırı olan eğilimi" şeklinde tanımlar. Başka bir ifadeyle hevâ, nefsin hoşuna gideni hakikatten üstün tutmasıdır. Gazâlî ise meseleyi daha sistematik ele alır ve hevâyı, şehvet ile gazap kuvvetlerinin akıl ve din tarafından yönetilememesi olarak açıklar. Ona göre sorun arzusunun varlığı değil, yönetici hâline gelmesidir.

Bu nedenle tasavvuf arzusuz bir insan yetiştirmeyi amaçlamaz. Hedef, hevânın yerine iradeyi ve marifeti koymaktır.

İnsan öfkelenebilir; fakat öfkesinin esiri olmaz. Mal isteyebilir; fakat mala kul olmaz. Sevebilir; fakat sevgisi adale-tini bozamaz.

"Hevâ terk edilmeden hakikat açılmaz." Sözündeki "terk", arzuları yok etmek değil; onların insanı yönetmesine izin vermemektir.

Bütün bunlar, büyük ölçüde geleneksel dinî ve tasavvufî literatürden öğrendiğimiz yaklaşımlardır. Peki, modern psikoloji ve psikiyatri aynı meseleye nasıl bakıyor?

Bugün psikoloji; dürtü kontrolü, öz denetim, bilişsel süreçler ve yürütücü işlevler üzerinden benzer bir problemi açıklamaya çalışıyor. Nörobilim ise bunu beyin karar verme mekanizmaları ile dürtü sistemleri arasındaki denge üzerinden değerlendiriyor. Gerektiğinde psikoterapi ve farmakolojik tedaviler de bu dengeyi yeniden kurmayı amaçlıyor.

Kavramsal çerçeveler farklı olsa da dikkat çekici bir ortaklık vardır: Hem tasavvuf hem de modern psikoloji, insanın dürtülerinin kölesi olmaması gerektiğini söyler. Birinin dili ahlâk ve irade, diğeri-nin dili ise öz denetim ve nörobilimdir.

Fakat modern insanın mücadelesi geçmiş çağlardan farklıdır. Artık yalnızca kendi nefsiyle savaşıyor; tüketim kül-

türü, dijital platformlar, reklamlar ve algoritmalar tarafından sürekli kışkırtılan arzularla da mücadele ediyor. Dün hevâyı besleyen daha çok insanın iç dünyasıydı; bugün ise arzuların üretildiği devasa bir sistemle karşı karşıyayız.

Kimlikler yeniden tanımlanıyor, roller değişiyor, değerler hızla dönüşüyor. Özgürlük söylemi güçlenirken insan, neyi gerçekten istediğini ayırt etmekte zorlanıyor. Duygular, dürtüler ve beklentiler birbirine karışıyor. Böyle bir çağda hevâyı kontrol etmek, belki de tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar zor hâle geliyor.

Modern insan özgür olduğunu düşünüyor. Her nimete, her konfora erişmeyi hak ettiğine inanıyor. Ulaşamadığında ise bunu bir yoksunluk değil, adeta bir haksızlık olarak görüyor. Gücü tevazunun önüne koyuyor; sahip olmayı, olmanın yerine geçiriyor. Erişebildiği her alanı istismak etmeye çalışırken, aslında kendi arzularının işgali altında yaşadığını çoğu zaman fark etmiyor.

Belki de gerçek özgürlük, her istediğini yapabilmek değil; istediği hâlde yapmamayı da seçebilmektir. Hevâ ile irade arasındaki çizgi tam da burada belirir. İnsanı insan yapan, arzularının varlığı değil; o arzular karşısında gösterbildiği ahlâkî istikamettir.

Menkıbeler kısa yoldan öğrenme araçlarımız, bir tanesiyle konuyu pekiş-tirelim. Anlatırlar ki bir derviş, şeyhine gelerek: Nefsime mücadele etmekten yoruldum, der. Şeyhi onu bahçeye çıkarır. Meyve vermekte olan bir asmanın önünde durup sorar: Bu asmayı öldürmeden budayabilir misin?

Derviş biraz düşündükten sonra cevap verir: Budamazsam yabani dallar meyveyi zayıflatır. Kökünü kesersem bu defa meyvenin kendisi yok olur.

Şeyh gülümser. İşte nefis de böyledir. Sana emanet edilen arzuları öldürmen istenmedi; onları meyve verecek hâle getirmen istendi. Hevâ, dalın varlığı değil; dalın ağacın önüne geçmesidir.

İnsanın imtihanı arzusunun varlığı değildir. Onsuz yaşamak zaten mümkün değildir. Asıl imtihan, arzusunun ne zaman rehber, ne zaman efendi hâline geldiğini fark edebilmektir.

Modern insanın en büyük yanılgısı, her istediğini yapabilmeyi özgürlük sanmasıdır. Oysa hakiki özgürlük, istediği hâlde yapmamayı da seçebilmektir. Hevâ ile irade arasındaki çizgi tam da burada belirir.

Kıyamete kadar sürecek en büyük mücadele, insanın dünya ile değil; kendi içindeki tahtın sahibini belirleme mücadelesidir. O tahtta ya hakikat oturacaktır ya da hevâ.

Vahşi Kapitalizmin Ayartıları Nefse Hoş Geliyor

Hiçbir edebın, adabın, kuralın, kaidenin, insani olan fıtrata uygun hiçbir şeyin olmadığı bu devasa yapılar hep Anadolu'nun en muhafazakar şehirlerinde yükseldi. Oysa bizim dünya ticaretine kattığımız mükemmel bir katkı vardı.

"Bir lokma bir hırka" anlayışına sahip olan dedelerin torunları olan bizler ne ev, ne araba beğenmez hale geldik. İlk önce bir araba tutkusu ile başlar iş. Herkesteki gibi bende de aynısı oldu. Bir araban olması lazım, sonra modellerini yükseltmen lazım. Asgari ücretle bile çalışsan bir arabaya sahip olmak bir ihtiyaç olarak görülür. Oysa toplu taşıma Türkiye'de hiç olmadığı kadar yaygın ve düzenli. Bunu ne zaman mı anladım. Toplu taşımanın hiç olmadığı bir yere gittiğimde yani Suudi Arabistan'da bilenler bilir toplu taşıma diye bir şey yok. Herkesin kendi arabası vardır ve burada en büyük sorun bir arabaya sahip olamamaktır. Oysa Türkiye gibi toplu taşımanın yaygın ve düzenli olduğu bir ülkede bireysel otomobilin gereklilik olduğunu kim söyleyebilir. Bu iş için ayırdığımız parayı pekala ihtiyaç sahibi bir genci evlendirmek için kullanabilir miydik evet kullanabilirdik. Evet yapan var mıdır vardır belki ama ben göremedim. Gören var mı bilmiyorum.

Eğer otomobil işini halledersek sırada ne var. Ev meselesi var. Ev olmadan olmaz. Niçin çünkü kireler çok fazla evet gerçekten de kiralar çok fazla çünkü kendilerini ranta kaptırmış gayri menkul zengini vicdansız ev sahiplerimiz çok. Kiracısının ihtiyacını düşünüp zorlandığını bildiği dönemlerde kira almamayı düşünmeyi hiç akıllarına getiremedi ev sahiplerimiz. Kiracılar da ihtiyaçları olduğunda mesela ev sahiplerine imkanları olduğunda kiralalarını birkaç ay önceden vermeyi düşünemedik.

Burada Kayseri'nin geçtiğimiz yılda yetiştirdiği fakat kıymetini yeterince bilemediğimiz rahmetli İbrahim Eken hocanın şu sözü aklıma geldi: "Evladım ev sahibi olmaya ihtiyacımız yok. Allah'a kul olmaya ihtiyacımız var". Bu sözü ev sahibi olmak için fa-

izli kredi çekmek isteyenlerin sorduğu soru üzerine vermişti. Bugün faiz artık normal bir hale geldi mi. Geldi. Ne demek canım zaruri ihtiyaç artık ev de araba da bunun için kredi çekilebilir. Kimden çıkmışsa bu fetva. Oysa Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer dinlediğim hiçbir alim şahsiyet faiz için cevap vermiyor herkesin kendisine bırakıyor. Yani sen kendin bilirsin. Durumu şartları değerlendirecek sensin deniyor. Yani kimse kimsenin yediği faize fetva vererek sorumluluk almıyor. Kimse kendini kandırmasın. Bu yüzden faiz alanda verende ayetlerin kendileri-

ne karşı söylediklerine hazır olsunlar. Nitekim beti bereketi olmadığı için aileler eve, arabaya kavuşuyor ama bir türlü huzura kavuşamıyor.

İslam'ın yardımlaşmayı öngören bu anlamdaki en önemli kurumu olan İSAR'ı unuttuk. Hayatımızdan çıkardık. Ne demek İSAR karşılıksız vermek. İhtiyacı olduğunu bildiğin birine o ihtiyacını gidermesi, borcunu kapatması için verebilmek. Bu haslette gitti. Niçin hep herkes elindeki bir şekilde koruma derdinde. Mazeret hemen hazır efendim çalışıp kazansın. Nereden biliyorsun çalışıp kazanmadığı çalıştığı halde evlenebilen kaç tane genç var bugün toplumda. Oraya, buraya borç yapmadan, uçan kuşa borçlanmadan. İSAR'ın mazereti olamaz. Bu kurum yüzyıllar boyunca İslam Medeniyeti'nin en önemli kurumu oldu ve Müslümanlar titizlikle bu kurumu hayatta tuttular. 20. Yüzyılın maddi ayartılarına kendimizi kaptırana kadar.

Bugünden yarına yiyecek bile biriktirmeyen bir Peygamberin ümmeti yedi sülalesine yetecek servetler biriktirdi. Evet eskiden de zenginler yok muydu vardı. Ama mesele zengin mahalleleri ile fakir mahalleleri diye bir ayırım asla olmazdı. Bir GETTO medeniyetine teslim olduk. Maalesef İslam dünyasının bu anlamda en kapitalist zihniyete sahip olan ülkesiyiz. Her şey rant etrafında dönüyor. Kayseri'den örnek veriyim rant uğruna şehrin her tarafına dikilen yüksek katlı devasa binalar arasında insan yok olup gitti. Kılıçaslan ve Gültepe mahallelerindeki binalar milyonla değerleniyor değil mi. Yapı özellikleri kaç kişinin hoşuna gidiyor. Arsa değerli diye dip dibe yapılan binalar arasında insanlar kaybolup gitmedi mi.

Bundan 25 yıl önce belediyelerde iktidara geldiğinde muhafazakar insanlar yepyeni bir şehircilik anlayışını

yani yatay mimari konusunu o zaman dile getirirlerdi daha anlamlı olurdu ama şu an şehirler şehircilik anlamında, insani olandan çok beton medeniyetine teslim olmuş durumda. Baş sorumlu da şehrin her tarafını rant rant diye diye parselleyen zihniyet. Evet kişi olarak şu şunu yaptı şu bunu yaptı demiyorum gerektiğinde tarih bunu da elbette yargılayacaktır ancak ortaya çıkan eser maalesef çok kötü. Bu benim burayı ben aldım mantığı tam da Kapitalist ve vahşi materyalizme teslim olmanın adıdır. Kimse kendisini kandırmasın.

Şimdi nereler buralar meselesine girmek istemiyorum bu konuda hiç kimsenin savunulacak bir tarafı yok. Ben muhafazakar iktidar dönemini eleştirdim sanki cumhuriyet tarihinin diğer dönemleri çok mu masum o dönemlerde daha berbat. Belki değişim daha yavaş olduğu için bir de sen ben bizim oğlan hesabı o dönemlerde de ne türlü rantların dağıtıldığını çok iyi biliyorum. Mesele o değil fakat geldiğimiz noktayı hep birlikte biz meydana getirdik. Ve işin acı tarafı Anadolu'nun bütün şehirleri bu rant belasına ve tabii olarak kapitalizmin en büyük ilahı olan paraya teslim olmuş durumda. Bugün 1 liraya alınan bir arsa ertesini yıl 100 lira oluyor bunu hangi piyasa şartıyla açıklayabiliriz. Arz talep meselesi demek gülünç oluyor. Hangi arz hangi talep. Böyle bir kazanç nerede görülmüş bire yüz. Kendimizi hiç kandırma-yalım bu para helal ve masum öylemi. İşte burada vicdan devreye giriyor. İnsanlar kafalarını yastığa koyduklarında vicdanlarının sesini dinlediklerinde bu işleri onaylayacak bir vicdan var mıdır.

Eskiden bir köşelerine kıvrılıp çaylarımızı yudumladığımız küçük çay evleri vardı. Şimdi yerlerini nelere bıraktı. Koca koca AVM'ler şehirlerimizi adeta bir canavar gibi yok etti. İnsanların masumiyetlerini yok etti. Hiçbir edebî, adabın, kuralın, kaidenin, insani olan fitrata uygun hiçbir şeyin olmadığı bu devasa yapılar hep Anadolu'nun en muhafazakar şehirlerinde yükseldi. Oysa bizim dünya ticaretine kattığımız mükemmel bir katkı vardı. Kapalı çarşılarımız. Anadolu'nun hangi şehrine giderseniz gidin. Selçuklu'dan, Osmanlı'dan kalma kapalı çarşılarımız vardı.

İşte örneklerden bir diğeri de üniversite açılan şehirlerin ve ilçelerin durumu. Normal şartlarda üniversite denince, ilim, bilim ve kitap akla gelir değil mi. Niye acaba üniversitelerin açıldığı bu yerlerde bu saydığım şeyler değil de. Kafeler artıyor. Gençler, okuldan arta kalan veya okula gitmedikleri zamanın neredeyse tamamını bu kafelerde öldürüyorlar. Ne yaparak muhabbet ederek nasıl bir muhabbet,

Gözlerimiz vahşi kapitalizmin ayartıları, süslü, püslü imkanları ile boyanmış durumda. Bu boyalardan, cilalardan gözümüzün önünü görebilmemiz pek mümkün olmuyor.

kız, erkek karışık son derece sağlıklı ortamlarda ve hiç de Müslümanca olmayan hallerle, tavırlarla. Amaç ilim elde etmek mi yoksa bir diplomaya sahip olmak mı? Evet cevapları duyar gibiyim bir iş gücü için diplomaya sahip olabilmek.

Ben kendimi düşünüyorum kaç yaşında okulu bitirdim diye 24'lü yaşlarda okul bitiyor. Eskiden askerlik de bir yıl sürüyordu şimdi biraz daha o kısaldı. Fakat her halukarda 25 yaşına kadar bu toplumun her bireyi etkin bir tüketici olarak topluma en küçük bir katkı sağlamıyor. Ya ailesinin ya da devletin sırtından geçiniyoruz. Arkadaş yazım yahu 25 yaşına kadar üstelik bir insanın en verimli çağları olan 20-25 yaş arası. İyi bir üniversite bitirmek uğruna gençlerimizin hayatlarını karartıyoruz. Hayata geç başlıyoruz. Erken kalkan yol alır hesabı geç kalan da maalesef yol alamıyor. Belli yaşta sonra mesleğinde tecrübe sahibi olabilmek çok zordur. 20'li yaşlarında evlenip evinin erkeği, kadını olan kaç gencimiz var. Yok denecek kadar az değil mi. Oysa gençlerin erken evlendirilmesi ile ilgili kesin tavsiyesi olan bir Peygamberin ümmeti değil miyiz. Evet ümmetiyiz ama yine kem küm.

Ne için yapılıyor bütün bunlar. Aman kızımın aman oğlumun iyi bir mesleği olsun. İyi para kazanacağı bir okul bitirsin. Peki rızkın güvencesinin Allah olduğu inancı nerede kaldı. Yok oraya gelince yine kem küm. Amalar fakatlarla dolu bir yığın cümle kurabiliriz. Allah onlarca yerde rızkın kendisine ait olduğunu ve bütün canlıların rızkını vereceğini vaad ettiği halde sanki kendimiz ve çocuklarımız gelecek de aç kalacak gibi bir zihniyete sahip değil miyiz. Bunun için çocuklarımızı iyi okullara göndermeye azami gayret gösteriyoruz. Bunun için aman fazla çocuk sahibi olmayalım bir iki tane hadi bilemedin üç tane yeter diye adeta çok çocuklu olanlara burun kıvrıyor muyuz. Evet kıvrıyoruz ve bunun için de her türlü önlemi almıyoruz. Alıyoruz. Sonra da Allah'la alay eder gibi. Canım her şey nasib, kısmet. Hangi nasipten bahsediyorsun beyefendi, hanımefendi sen nasibe inandın mı ki. Beş altı çocuklu değil dört çocuklu bir aile olunca bile ne yaparsın bu kadar çocukla, nasıl geçin-direceksin, nasıl bakacaksın, ne gere-

ği vardı muhabbetleri yapılmıyor mu. Hatta yardım için aileleri ziyaret eden bazı vakıf üyesi bayanlar çok çocuklu bayanlara kızıp madem maddi sıkıntınız vardı niye bu kadar çocuk yaptınız diyebiliyorlar. Ve bunu maalesef muhafazakar yani dindar olduğunu iddia eden bayanlar söylüyor iyi mi. Başkası söylese bir nebze su götürür çünkü o insanların dindarlık gibi Müslümanlık gibi bir iddiası yok. Oysa sen evlenin çoğalın çünkü kıyamet günü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim diyen Peygamberin güya ümmetisin.

Velhasıl gözlerimiz vahşi kapitalizmin ayartıları, süslü, püslü imkanları ile boyanmış durumda. Bu boyalardan, cilalardan gözümüzün önünü görebilmemiz pek mümkün olmuyor. Hele hele son zamanların mezuniyet ve doğum günü kutlamalarına falan hiç girmiyorum. O rezaletler başlı başına bir yazı konusu. Fakat insanlar hiç uyarıyı ve nasihatı dikkate almıyor artık. Birde bir şey söylesen üzerine çemkiliyorlar. Yani tam bir "Ar damarı çatlamışlık hali".

Kısacası kapitalizmin sayısız büyü- lü ve süslü dünyasına kendimizi kap-tırdık. Bindik bir alamete gidiyoruz kıyamete Allah sonumuzu hayır eder İnşallah. Tabii bütün bunları burada yazınca belki sorgulanması gereken kapitalizmin bu vahşi yönü bizim hayatımızı nasıl değiştirdi. Evet Cumhuriyet tarihi boyunca batıdan aldığımız kanunlar, kurumlar ve değerleri biz maalesef eleştiri süzgecinden geçir-medik. Batıdan gelen her şey bizim için mutlak doğru olarak kabul edildi. Uzun meseleler bunlara şimdi girmek istemiyorum fakat yaşam tarzımızı belirleyen her şeyi batının değerlerinden alacağız tercihi yanlış bir tercihtir. Kendimize haksızlık etmemek açısından da bu tespiti yapmamız gerekir. Evet bütün bu yanlışları yapan bizler için başka bir seçenek var mıydı. Onu da konuşmamız gerekiyor. Bizi bu noktaya getiren yanlış batılı değerlere niye sahip çıktığımızı da bir masaya yatır-mamız gerekiyor. Yoksa doğruyu göremeyiz. Çünkü dünyada batının vahşi kapitalizminin dışında da çok kıymet-mi isani değerler var. Ve bu değerler bizim Medeniyetimizin büyük İslam Medeniyetinin kurum ve kurallarıdır. Vesselam.

Akıl-Kalp-Nefs-Ruh Sözcüklerinin Anlamları Hakkında

Akıl insan ruhuna ait bir sıfat, bir güçtür. Bu güç bazen gücün sahibiyle o kadar iç içe geçer o kadar özdeşleşir ki işte o zaman akla ruh, ruha da akıl dendiği bile olur. Yani akıl ve ruh sözcükleri biri diğ erinin yerine kullanılır.

“Allah hikmeti kime dilerse ona verir; şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp-düşünmez. (Bakara 2/269)

Akıl :Akıl kelimesi sözcük olarak Arapça da “عقل-عقل” fiilinden türetilmiş mastar isimdir. Sözlükte kök olarak anlamı “bağlamak, kayıt altına almak, tutmak, engellemek, alıkoymak(istimsak), yasaklamak,(habs) korunmak” anlamlarına gelir. Kelime Kuran’da isim olarak değil fiil kalıbında geçmektedir.

Akıl sözcüğünün Latincedeki karşılığı ‘Ratio’ dur. Dilimize batı dillerinden geçen “Rasyonel”/Akılcılık sözcüğünün kast ettiği mana bu sözcükle ilgilidir. Bu sözcükte; uyarlamış, sıkı işlemlerden geçirilmiş şey anlamlarına gelir. Türkçedeki karşılığı ise ‘Us’ tur. Konuşma dilinde kullandığımız “Uslu çocuk” tabirinde olduğu gibi.

Biraz daha açalım isterseniz. Örneğin burada dikkat edilirse akıl sözcüğünün temel anlamı daha çok engellemek, tutmak, alıkoymak anlamlarında yoğunlaşıyor. Yani sahibinin yanlış ve tehlikeli işlere girişmesini, yeltenmesini engellediği için, onu tuttuğu için o yetiye akıl denmiştir. Bu anlamda Kalle’ye de içindekileri dışardaki tehlikelere karşı koruduğu için Ma’kıl denir. Akıllı kişi kendine zarar verecek şeylere karşı kendi nefsinin tutup böylece kendini koruyan kişidir.

Akıl sözcüğü gündelik hayatta daha çok insanı hayvandan ayıran en büyük, en başat özelliği olarak bilinir. Felsefi terminoloji de akıl sözcüğü biraz daha geniş bir anlam çerçevesiyle karşımıza çıkar.

Bilindiği gibi dış dünyadaki nesnelerin bir suretleri/görünüşleri bir de anlamları vardır. İşte akıl bu nesnelerin suretlerini (gerçekliklerini) gerçekte nasıl iseler, tıpkı öyle anlayabilen yalın bir yetenektir. Buna cevher de

denir, yani akıl cevheri denir. Cevher anlamında akıl; bilindik anlamıyla “İnsanı insan yapan şey” neyse işte tam olarak odur. Bir anlamda insanın “alamet-i farikası” da denebilir. Yani insanı diğer varlıklardan ayıran yegâne özellik akıldır. Bu özellik insanlarda doğuştan vardır. Bir diğer tabirle bu tür akla “matbû akıl” (yani insanın doğuştan tabiatında/ doğasında olan akıl) da denir.Fitri veya Matbu, yani verili akıl da denir.

Akıl yetisi insan ruhuna ait (insan nefesine ait de diyebiliriz) bir yeti, yetenek olarak ta tanımlanabilir. Yani insan bir madde/beden bir de mana/ ruhtan oluşan bir varlık olduğuna göre, mana tarafının birtakım özellikleri ve yeteneklerinin olması gerekiyor. İşte bu yetilerden birisi de “düşünüp anlama yetisidir” ki insan bunu “akılla” sağlar. Bu anlamıyla akıl insan ruhuna ait bir sıfat, bir güçtür. Bu güç bazen gücün sahibiyle o kadar iç içe geçer o kadar özdeşleşir ki işte o zaman akla ruh, ruha da akıl dendiği bile olur. Yani akıl ve ruh sözcükleri biri diğ erinin yerine kullanılır. Fakat akıllı kısaca insan ruhunun hem teorik/düşünme gücü hem de pratik/karar verme gücü olarak ifade edersek yanlış olmaz sanırım.

Bir diğer yaygın anlamıyla akıl; kişinin yaşadıkça edindiği bilgi ve biriktirdiği tecrübelerdir. İnsanlar aklın daha çok bu anlamını bilir ve tanır. Yani bir kimse ne kadar çok okumuş yazmış, gezip görmüş ve başka yollarla tecrübe edinip bilgi, görgü ve yeteneklerini artırmışsa o kimse akıllı olarak kabul edilir. Akıl burada edinilen tecrübeleri ve kazanılan bilgileri ifade eder. Biz bu bilgi ve tecrübeler sayesinde ki şeylerin(eşyanın) ve olayların doğrusunu yanlışından iyisini kötüsünden ayırma yeteneği kazanırız. Çocuklarda gençlerde veya çok görüp yaşayıp hayat tecrübesi kazanamamış kimse-lerde bu akıl türü yani “tecrübi akıl/deneysel akıl” pek gelişmediği için bu grupta zikredilenler yeterince akıllı

kabul edilmezler. Dikkat edin zeki demiyorum. Zira zekâ akıldan başka bir şeydir. Ona da aklın pratik yani karar verme yeteneği/gücü deyip geçelim zira konumuzu fazlaca uzatmak istemiyorum.

Bu anlamdaki akla ‘Mesmû akıl’ da denir. Yani doğuştan olmayıp sonradan Matbû akıl vasıtasıyla elde edinilen bilgi ve tecrübelerin eseri olan akıldır. Mesmû akla müktesep akıl/kazanılmış akıl da denir.

Kur’an’ı Kerimde akıl sözcüğü daha çok isim ve mastar kalıbında/anlamıyla değil, fiil kalıbında geçer. Yani bir iş, oluş ve hareket anlamını içeren bir formda geçer. Buradan aklın teorik anlamına değil de bilakis uygulama ile ilgili pratik yanına dikkat çekildiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Kur’an’ı kerim daha çok insan hayatında bir işlevi olan/işlevsel akla vurgu yapar. Bu anlamıyla akla *fikir, tefekkür, nazar, basar, tedebbür, zikir, ilim, fehm* gibi işlevler yüklenmiştir. Bu sözcükler bir anlamda akıl yetisini kullanma biçimlerini yani eşyanın farklı yaratılış biçim ve şekilleri üzerinde düşünme tefekkür, tezekkür, nazar etme, gözlem ve inceleme yapma ve sonuca yani bilgiye ulaşma durumlarını da ifade eden sözcüklerdir.

Kur’an’da akıl sözcüğü, İnsanın Allah’ın ayetlerini anlamaya güç yetiren yanını yani yeteneğini ifade eder. Bilindiği gibi Allah’ın ayetleri iki türdür. Birincisi çok bilindik anlamıyla Kur’an’da yazılı ayetlerdir ki bu ayetleri anlamamanın yolu ilim/bilgi sahibi olmaktan geçer. Bunun için gerekli olan ilmi/bilgiyi elde etmenin yegâne yolu da akıldır. Yani ancak akıl sahibi varlıklar Kur’an’ı okuyup, üzerinde tefekkür ve tezekkür edip anlayabilirler.

Diğ er bir ayet türü de Allah’ın varlığının güç ve kudretinin alamet ve işaretlerini gösteren kevnîyattır. Yani yaratılmış olan her şey Kevnî ayetler olarak zikredilir. Bu ayetlere bakıp, görüp (nazar) bunların varlık biçimleri,

yaratılış amaçları üzerinde düşünmek/tefekkür etmek de yine aklın işidir.

Kur'an'ı Kerim'de gökten yağın yağmur Allah'ın ayetlerinden bir ayet olarak zikredilir. *"Allah o yağmur sayesinde arzı/yeryüzünü öldükten sonra tekrar hayata kavuşturur, canlılarla doldurup donatır. Şüphesiz bunda (Yani Allah'ın yağmurla öldükten sonra yeryüzünü tekrar hayata kavuşturmasında) düşünüp/akıllarını çalıştıranlar için (Allah'ın varlığına, gücünün, kuvvetinin büyüklüğüne dair) işaretler/ayetler vardır"* ayeti örnek olarak verilebilir. Yine, Kur'an-ı Kerim sapkınlıkları yüzünden yaşadıkları şehrin altının üstüne getirilmesi ile helak olan eski bir halkın/milletin durumundan bahsederek. *"And olsun ki biz, aklını çalıştıranlar için helak ettiğimiz o eski şehrin halinden açık bir ayet/iz işaret bıraktık"*¹ denmektedir. Böylece Allah'ın gazabıyla helak olan eski milletler virane halinde kalan şehirlerin hali O'na inanmayanlar için biz iz bir işaret/ayet olarak zikredilir. Bütün bu işaretlere bakıp, ibret ve ders alıp, onlar üzerinde tefekkür ve tezekkür etmekte yine aklın ve akıllıların görevidir. Kur'anı Kerim'de bunun gibi fikir, tefekkür, nazar, basar, tedebbür, zikir, ilim, fehmlle ilgili ayetler oldukça fazladır.

Aklın sözcüğü "Ruh", sözcüğü ile ifade edildiği gibi bazen de "Kalp" ve "İnsani Nefs" gibi sözcüklerle de ifade edilir. Fakat bu sözcüklerin sayısının fazla olması manaların da çok olmasını gerektirmez. Büyük mütefekkir İmam Gazali "İnsan kalbinde kemâl sıfatları olan, yani kusurlardan sıyrılmış bulunan bir göz vardır. Ona bazen akıl denir, bazen ruh denir, bazen de insani nefis denir. Burada biz akıl, ruh, insani nefis tabiriyle ifade edilen bu şeyle akıllıyı emzikli çocuktan, hayvandan ve deliden ayırt eden manayı kastediyoruz ve ulemanın çoğunluğuna uyararak ona akıl diyoruz.der.

Görüldüğü gibi burada akıl sözcüğü kalp, nefis ve ruh tabiriyle çok yakın bir ilişki içinde ele alınmıştır. Hatta bunlar müteradif (eşanlamli) sözcükler olarak ele alınır. Bu dört sözcükten üçünün (kalp, ruh ve nefis) birisi maddi diğeri manevi alanla ilgili olmak üzere ikişer manası vardır.

1-Bunlardan ilki mülk ve şahadet âlemi dediğimiz hissi ve cismani âlemle (beş dış duyu ile algılanıp idrak edilebilen âlem) ilgilidir. Bu manalar tıp ve psikoloji ilminin ve tabiplerin ilgi alanına girer.

2-Bizi asıl ilgilendiren bu sözcüklerin ikinci manasıdır ki, o mana da ruhani, akli ve ulvi âlem de denilen Gayb ve Melekût âlemi daha dar anlamıyla

metafizik âlem ile ilişkili olan tarafını gösteren manadır.

Bu anlamda her dört sözcükte görevi eşyanın hakikatlerini ve diğer bilinenleri bilen, idrak eden ve kavrayan latif varlık olarak tanımlanır.

Buradan anlaşılıyor ki kalp, ruh ve nefis sözcüklerinin birer cismani anlamları vardır. Bunlar cismani kalp, cismani ruh, şehevanî nefsten ibarettir. Bunlardan başka bu dört sözcüğün hepsinin ortak ve tek bir manası vardır ki, o da insanın bilici, idrak edici ve tanıyan latifesi olduğudur. Âlimlerin çoğunluğu bu latifeye akıl adını verir.

Akl-ruh ilişkisi

Ruh; Mahiyeti yani ne'liği insanlar tarafından tam olarak bilinmesi mümkün olmayan latif(soyut, maddi olmayan) bir varlıktır. Bu konuda Kur 'anda Hz. Peygambere hitaben şöyle buyruluyor.

*"(Ey Peygamber!) Sana Ruh 'tan soruyorlar; De ki; Ruh, Rabbimin emrinden dir. Size (ruhla ilgili) ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir."*²

İslam âlimleri ruhu latif bir cisim olarak tanımladıktan sonra işlevleri itibarıyla tasnife tabi tutmuş ve derecelendirmişlerdir.

Burada İbn'i Sina ve İmam'ı Gazali'nin tasniflerine yer vereceğiz.

1- Hisseden Ruh (er-Ruhu'l-Hasas): Bu ruh, beş duyunun getirdiklerini alır. Hayvani ruhun aslıdır, esasıdır. Çünkü hayvan bu ruhla hayvan olur. Bu ruh süt çocuğunda da bulunur.

2- Hayali Ruh (er-Ruhu'l-Hayali): Bu ruh duyuların getirdikleri uyarıları kaydeder ve gerektiğinde üstündeki akli ruha sunmak üzere muhafaza eder. Bu manadaki ruh, süt çocuğunda yoktur. Çünkü süt çocuğu henüz ruhun bu mertebesine ulaşmamıştır.

3- Akli Ruh (er-Ruhu'l-Akli): Bu ruh, his ve hayal dışında kalan manaları idrak eder. Bu ruh özel insanlık cevheridir. Hayvanlarla sabilerde bulunmaz. Bu ruhun idrak ettiği şeyler zaruri külli bilgilerdir.

4- Fikri Ruh (er-Ruhu'l-Fikri): Bu ruh, sırf akli ilimleri alarak onların aralarında telifler, terkipler yapar, bilgiler meydana getirir. Sonra sözgelimi elde ettiği neticeyi tekrar birleştirerek başka bir netice daha elde eder. Bu terkipler, telifler ve sonuç elde edişler devam edip gider.

5- Kutsal Peygamberlik Ruh (er-Ruhu'l-Kutsi en-Nebevi): Bu ruh, peygamberlerle bir kısım evliyaya mahsustur. Gayb parıltıları, ahiret hükümleri, göklerle yerin melekûtunun bilgilerinden bir parça hatta, akli ve fikri ruhların anlamaktan aciz kaldıkları

ları bir kısım rabbani bilgiler bu kutsal peygamberlik ruhunda tecelli eder.

Burada bu açıklamaları yapmamızın sebebi insan ruhuyla akıl arasındaki yakınlığı belirtmek içindir. Nitekim ruhun, akıl sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığını daha önce belirtmiştik.

Şimdi aklın tanımlarını biraz daha genişçe yapabiliriz.

1- Akıl insanı hayvandan ayıran bir vasıftır. İnsan bu vasıf sayesinde düşünce mahsulü olan ilimlerin ve sanatların toplayıp bir araya getirmeye hazır hale gelir. Akıl insanın kendisiyle nazari bilgilerin algılanmasını sağlamak için insan kalbine konulmuş bir nurdur, fitri bir yetidir. İnsan o nur vasıtasıyla şeyayı idrak etmeye yetkili olur. Gazali bu konuda Kuran'dan Nur suresinin 35. ayetini delil gösterir.

2-Akl, muhallerin muhal olduğunu ve mümkünlerin de imkânını bilecek derece de ayırım yapan çocuğun zatında meydana gelen ilimlerdir. Sözelimi iki sayısının bir sayısından fazla olduğunu, bir şahsın aynı zamanda iki ayrı yerde bulunmasının mümkün olmadığını bilmek bir sözün hem doğru hem yanlış olamayacağını, özel olanın var olmasının genel olanın da var olmasını gerektireceğini; sözgelimi siyah varsa renklerin de var olmasının zorunlu olması gibi.

Bunlar aklın tabiatının işlediği bilgilerdir. Taklit ve dinlemekle elde edilmez. Nereden ve ne zaman alındığı da bilinmediği gibi ta çocukluk çağından beri insanoğlunun nefsinde bulunmakta ve insanoğlu bu ilimlerle yaratılmış olmakta ve insan bu ilimlerin kendisinde nerede ve ne zaman meydana geldiğini, yani yakın sebebini bilmemektedir.

Aklın sözcüğü sözlükte olduğu gibi kullanışta da bu cevherin ismidir. İlimlere akıl ismini vermek aklın ürünü ve meyvesi olduklarından dolayıdır. Burada ilme mecaz yoluyla akıl adı verilmiştir. Kendisine akıl adı verilen bu bilgiler sanki fitri olarak akıl cevherinde mevcuttur. Fakat onların varlık âlemine çıkarılmalarına sebep olan vasıta mevcut olduğu zaman ancak vücut dünyasında görünürler. Sanki bu bilgiler aklın dışından aklın üzerine varit olan herhangi bir şey değildir ve yine sanki bu bilgiler aklın içinde gizli imişler de sonradan meydana çıkarılmışlardır.

3- Meydana gelen çeşitli olayların sonunda elde edilen tecrübelerden kazanılan bilgilerdir. Çünkü çeşitli denemelerden geçmiş ve bu denemeler sonunda olgunlaşmış kimselere örf ve adette akıllı denir. Bu sıfatlardan mahrum olan bir kimse hakkında ahmak, gafil ve cahil denir. İşte bu tecrübeye dayalı bilgidir ki ona akıl denir.

4- Nihayet bir kimsede akıl kuvveti

1 Rum suresi 30/23-24

2 Ankebut 29/35

3 İsra 17/85

öyle bir dereceye gelir ki, akıllı kimse emirlerin sonucunu bilip, geçici lezzetlere sürükleyici şehveti buyruğu altına alır. İşte bu kimseye şehvetle hükmetmeyip, işlerin durumuna göre hareket ettiği için akıllı denir. Gazali, aklın, bu anlamıyla, insanı hayvandan ayıran bir özellik olduğuna işaret eder. Ona göre bu tanımlardan ilk ikisi insana doğuştan verilen akla son ikisi de çalışma ile kazanılan ilme verilen addır. Fakat bu görüşler arasında ittifakla kabul edilen ve hakkında hiçbir ihtilaf olmayan ikinci kısım, yani zaruriyat hakkında olandır.

Görüldüğü gibi zaruri bilgiler temyiz çağında oluşmaya başlayıp, giderek artıyorlar. Bu durum, Allah'ın her şeyi tedricen olgunlaştırma tarzındaki sünnetinin bir örneğini teşkil eder.

Bütün bunlara ilave olarak akıl sözcüğü

1-Bazı zaruri bilgiler anlamında da kullanılır.

2-Akıl, insanda bulunan ve insanı nazari bilgileri kavramaya hazırlayan zihni canlılıktır.

3- Akıl, "mümkün şeylerin imkânını, imkânsız şeylerin imkânsızlığını bilmek gibi zaruri bilgilerdir". Akıl insanın cevherinde ve nefsinde bulunan bir heyet (yatkinlik), bir canlılık olup insan bu canlılık sayesinde makûlâtı anlama ve inceleme için hazır hale gelir.

4- Tecrübeyle elde edilen bilgilere de akıl denir. Nitekim oturup kalkmasında, konuşmasında bir heybet, bir vakar ve sükunet bulunan kişiye ve Ameli ilimle birleştiren kişiye de akıllı denir.

Akıl kelimesi bazen,

1-Durumların (işlerin, emirlerin) hakikatini bilmek anlamında kullanılır. O zaman merkezi kalp olan ilim sıfatından ibarettir.

2-Burada akıldan kastedilen ilimleri idrak eden latif varlıktır ki, bu da manevi anlamdaki kalbin ta kendisidir.

3-Bazen de âlimin sıfatı anlamında kullanılır.

4-İdrakin mahalli yani idrak eden kastedilir ki Hz. Peygamberin "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır", hadisinde kullandığı mana budur. Bu manadaki akıl bütün zatlardan ve zati şeylerden öncedir. Zatlardan, cevherlerden, zamandan, mekândan, maddeden ve suretten öncedir. Kendisinin altında bulunan yani varlıkta kendisinden sonra gelen şeylerden biriyle ancak mecaz yoluyla vasıflanabilir.

İBRAHİM ŞAHİN

Ben Kimim?

hikmet nazarıyla bakıp sırrımı çözenler anlar
gizem ambarımda saklı insanlığın cevapları

kader senaryolarının en etkin yazarı benim
tesirimden kurtulamaz hayat yolu kitapları

dost görünüp sinsi sinsi kurduğum tuzaklarımda
fark edemez nice insan çevirdiğim dolapları

ben örerim ömür boyu bir an dahi usanmadan
iyi niyet erbabının başına şer çorapları

ruhları çıplak bırakan o görünmez el benimdir
maharetimle soyulur maneviyat esvapları

bîgânelik meclisinde sunduğum bâdeler ile
ederim âdem soyunu iblisin dost, ahbabları

kendi kusur defterine şaşı bakan iz'ansız
geçmez akçe, pul ederim hayırları, sevapları

aşk libası giydirerek şehvetlerin vücuduna
yırtarım ar'ın yüzünden masumane nikapları

susuz kalmış arzulara içiririm yudum yudum
hayallerle, rüyalarla demlediğim serapları

haz ikliminde ekerim uyutulan vicdanlara
has mekanda eyvahlarla derlenecek azapları

sureti haktan görünüp hazırlarım itinayla
niyetlere kor misali düşüveren kezzapları

bazen bir şiir olurum, bazen meşk dilinde tını
bu coşku ile savrulur iradenin harapları

hesaplar yaptırırım da hakkın hesabı üstüne
ziyana düşer elimde bütün ömrün hesapları

huzur çağlayanı gibi sunarım arzu ehline
nefesimle aşka gelen baş döndüren girdapları

küçük gören kurtulamaz irademe ram olmaktan
zindanlarımda yudumlar rüsvâ eden şarapları

sultanı köle ederim, köleleri ise sultan
dönüştürür hilelerim karanlığa mehtapları

yalnız komam hırs ehlini zulümlerde, fitnelerde
getiririm dillerine en can yakan hitapları

bestekârı ben olurum yazdığı hayat şi'rinin
ben vururum bam teline fütursuzca mızrapları

bazen aşk lezzetindeyim, bazen isyan kıvamında
bazen sıcak bir ten ile olurum handikapları

ben olurum hevesine kul olan zavallıların
bitimsiz duygular ile yöneldiği mihrapları

heva, heves münâdimdir, arzular ise mescidim
secde ettirip şehvete oluveririm rap'ları

dillerde var olan yâdım "nefs-i emmâre"dir benim
ben düşürdüm İbrahim'in yüzüne ıstırapları...

Messi Neyin Hevesi?

Hevanın boşluk olmadığını anladığımızda dolunun farkında olduğumuzu hissedeceğiz. Boşluk, gaflet içinde kalınan her yerdir. Sebepleri büyütüp hepsinin sahibini unutmak.

Umudumuza, heyecanımıza, hüznümüze ve diye sayabileceğimiz onca unsura etkisini doğrudan gördüğümüz; yaptırmadığı, engel olduğu birçok “şey”i ise fark bile edemediğimiz hevesin adı gibi geçici bir cereyandan ziyade ömür sermayemizi elimizden ç/alan ciddi bir konu olduğunu idrak edeceğiz. Hevanın boşluk olmadığını anladığımızda dolunun farkında olduğumuzu hissedeceğiz. Boşluk, gaflet içinde kalınan her yerdir. Sebepleri büyütüp hepsinin sahibini unutmak. Esip geçen ömür rüzgârını es geçecek lükse sahip değiliz. Ruhuna hakim olmadığımız oksijenin havasını alır, geçiriz. Öyle dolu ki hava, görececek kalp lazım. Yaşatıyor ama gösterişsiz. Bir heveslik fotosentez değildir ömür. Çiçek güzeldir, insan için.

Tabii ki özelde anlam farklılıkları olan heva ve heves; dinî ve edebî metinlerde nefsin düşkün olduğu, akıl ve din tarafından hoş karşılanmayan gelip geçici, zararlı arzularını ifade eder.

Heva ve heves kırk şairin bir araya gelse hudutlarını çizemeyeceği istekler silsilesi. Ayette kişiyi yönetmekte ilah seviyesinde bir hadsizliğe işaret edilen yumuşak güç. Aslında çok değer vermiş gibi görünmeyip kuklası olduğumuzun farkında olmayacak kadar ince bir iple bağlı olduğumuzu zannettiğimiz “yürekten” sevdamız. Tarzı hayatımız, namı diğer deseniz... O yüz ki bize bir takımı, partiyi, sporcuyu, sanatçıyı hatırlatır; o ki hevestir. Fani olan bakî olana gönül verir. La uhibbul afilin, sözü bugüne ne söyler? Gönül verdiğimiz mi verdik kalbimizi, yoksa gönlü verene mi? Sahada hakim olanlar, kiminle mücadele ediyor? Kayıtsız şartsız yapılan işlerden anlayabilir in-

san, bu yolculuk nereye gidiyor?

Kendi gibi geçici olanla ilgilenmez ama gönül bu iradeye baskın gelebilir. Akli iyi kullanmak asıl akıllı olmak da burada devreye giriyor. Nefis kaynaklı heva ve heves unsurlarına bilinçli bir bakış ve mücadele prensibi ya da davası hiç olmamış birini ancak kanun, kural ya da kameralar durdurabilir. Bu ne demek? Ufkunda ölün (ölümünün) ve ahiret yoksa ve cennet heyecanın kalmamışsa denetim olmayan yerde veya olmadığını zannettiğin her yerde raydan çıkarsın, çıkarsın yoldan. Eğitim sistemimiz havanın boşluk olmadığını anlatacak, hevesin geçici rüzgârları ile mücadele etme bilincini kazandıracak. Gerisi gelecek...

Aklın mekanik çalışma şeklinde kıyas vardır. Bize lazım olan kendiyle kıyas, hevesiyle müzakere ve mücadele. Sorularını kendinin hazırladığı bir sınav olabilir mi hayat? Bu sorular zor, demek anlamlı mı o zaman? Çalım atabilirsin, frikik de... Hakemin kararına uymak

kaydıyla değeri olan bir spor müsabakasında bile böyle iken hevesimiz tek Hakim için ne ifade ediyor? Düşünelim.

Esasında ve usulünde sorun olmayan uğraşlar da zamanımızı ve ilgimizi aldığı oranda tehlike arz eder. Hayat miktardır, tercihlerin miktarı. Hevesler, heder edecek miktara ulaşmamalı.

İlahehu Hevahu

Kutsalı Bayağılaştırma

Kutsal, değerli ve yüce olanın fani ve değersiz olanla değişimi ve bunun ne kadar da bayağı ve adice yapıldığının işaret taşı yukarıda bahis konusu ettiğimiz iki ayettir. Arzularını yüceltmek, onları bir gaye haline getirip peşinden koşmak, her şeyi onlara endekslemek elbette adice ve densizce bir yaklaşım; ancak insan tabiatı gereği kimi arzularına ulaşmak için gayretsiz veya duyarsız da kalamıyor.

Bir şeyi ilahlaştırıp kutsamakla, kutsalını hevasına araç yapmak arasında bir fark düşünebilir miyiz? Ya da arzularını ilahlaştırmak ile ilahını arzusu yapmak arasında sadece kelimelerin takdim tehiri inceliği mi var?

Kur'an'da bir harf fazlasıyla aynı ayet iki yerde tekrarlanır: Furkan suresi 43. ayet ve Casiye suresi 23. Ayetler. Her iki ayetin de Mekke'de indiği görüşü yaygın.

Furkan suresinde geçen ayet şöyle: **وَيَلْعَنُ نَوَافِلُ أَهْلِ الْاَلْاَمَةِ ذَٰلِكَ اَلَّذِیْ نَمُوتُ فِیْهِ اَزْا** /ilahını hevası/arzusu yapanı gördün mü, yoksa ona sen mi vekil olacaksın?

Ayetin sibakı şöyledir: **Onlar ne zaman seni görseler, “Bu mu Allah’ın resul olarak gönderdiği adam!” diyerek mutlaka seninle alay ederler.**

“Eğer ilahlarımıza inanmakta sabır göstermeseydik neredeyse bizi onlardan koparacaktı” derler. Ama azabı gördüklerinde yolunu büsbütün şaşırmışların kimler olduğunu anlayacaklar!

Mekke’li müşrikler bugünkü anlamda hiçbir ilaha inanmayan, ilah tanımaz “ateistler” değillerdi; aksine en yüce ilah anlamında Allah’a inanıyorlardı. Ancak bir farkla ki Allah’ın insanlarla kendileri arasında aracı kıldığı tanrıçalar- putlar-, Allah’ın kâinatı yönetmede ortakları ve bir de meleklerle atfen kızları vardı. Mekke’li müşrikler Allah ile direkt muhatap olmak yerine söz konusu bu aracı ve ortakları muhatap alıyorlardı. Bugünkü ifadeyle Deist bir yaklaşım sergiliyorlardı; Allah’ın dünyadaki hayata müdahalesi, helal haram koymada belirleyici olarak O’nu kabul etmek gibi bir inanç ve pratikleri yoktu. Allah yaratan, öldüren, adına kurban kesilen, evi- Kâbe- tavaf edilen tanrılar Tanrısı bir ilahtı.

Ayetin siyakı şöyledir: **“Yoksa sen, onların büyük çoğunluğunun ger-**

çekten senin davetine kulak verdiklerini yahut aklettiklerini mi sanıyorsun? Aksine onlar, hayvan gibidirler, hatta tuttukları yol bakımından daha da sapkındırlar.”

Hakikati dinlemeyen ve akletme eyleminde bulunmayan bu insanlar için tanrı yani ilah(lar) en kutsal değer makamında değil; aksine onlar için en kutsal olan arzularıydı; dünyevi hazlar, makamlar, şan ve şöhret yaşamıydı. Tanrı(lar) bu arzularına ulaşmak için ara sıra sığınıp dua ettikleri, gönülleri almak için kurban adadıkları ve bazen de başarı veya zaferler sonrasında teşekkür ettikleri birer araç idiler. Hz. Ömer’in helva hikâyesi söylemeye çalıştığımız gereceğe bir işaret taşıdır.

Söz konusu ettiğimiz iki ayet ve benzeri ayetler Mekke cahiliye insanının kutsala yaklaşımı manasında nasıl bir zihniyete sahip olduklarına dair önemli ipuçları vermektedir. Bunun en bariz örneklerinden birisi de Ebu Sufyan’ın Bedir’den kaçırıp kurtardığı kervanla ilgili Mekkelilere haykırdığı sözdü: “Benim şerefim develerimin sırtındadır.” Şeref, din, namus, adalet, hakikat, Tanrı ve daha ne kadar değer varsa hepsi bir yana develerin sırtında olanlar bir yana; Mekke cahiliye insanının zihin dünyasının resmi.

Kutsal, değerli ve yüce olanın fani ve değersiz olanla değişimi ve bunun ne kadar da bayağı ve adice yapıldığının işaret taşı yukarıda bahis konusu ettiğimiz iki ayettir. Arzularını yüceltmek, onları bir gaye haline getirip peşinden koşmak, her şeyi onlara endekslemek elbette adice ve densizce bir yaklaşım; ancak insan tabiatı gereği kimi arzularına ulaşmak için gayretsiz veya duyarsız da kalamıyor. Haddi zatında helal ve meşru olduğu sürece bunlar için ortaya konulan cehdin sahibine sevap kazandıracağı da söylenebilir.

Asıl problem insanın kutsalını, me-

sela: Namusunu para veya makam için sofralara meze yapmasıdır. Mesela: Ayetleri, dini değerleri keyfi haklılığına veya keyfi doğruluğuna delil getirmeye çalışmasıdır. “Allah ile aldatmak” bu anlamda önümüze konulmuş en güzel örnektir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ / ey insanlar! **Bilin ki Allah’ın vaadi haktır. Sakın ola ki dünya hayatı sizi aldatmasın. Keza o aldatıcıya da dikkat edin ki sizi Allah ile kandırmassın.**

Bir insanı Allah ile aldatmak şahsi bir kazanca dönüşmüş görünse de aslında değer kaybına uğratılan Allah’tır; çünkü kandırılma işinde O bir mani-vela olarak kullanılmıştır. Aldatan için Allah mı daha değerli yoksa kazanmaya çalışılan şey mi? Elbette kazanılmaya çalışılan şey, aldatan için Allah’tan daha değerlidir; bundan sebep de O’nu kazancına alet etmiştir.

Arzularını tanrı edinmek ruhsal veya zihni bir bağımlılık hastalığının sonucu rezillik olarak düşünülebilir, tedavisi tevbe edip tümüyle vaz geçektir. Fakat tanrısını arzularına peşkeş çeken biri tam aksine bilinçli bir tercihle bu eylemi gerçekleştirmektedir; tedavisi mümkün değil, itlaf edilmesi gerekir. Namus(unu) satanlar, Allah’ın ayetlerini az bir değere değişenler, dini ve kutsalları alay konusu edip eğlenenler bu cinsten mahlûklardır.

Şimdi, geldiğimiz bu nokta itibariyle, takip ettiğimiz yol, peşinde olduğumuz hayaller, elde etmeye çalıştığımız mevkiiler, sahip olmaya azmettiğimiz makamlar ve değerli kılmaya çalıştığımız benzeri ne varsa bunları kutsallarımız için birer araç olarak mı görüyoruz yoksa kutsallarımızı mı bunlar için payanda yapıyoruz? Yeniden gözden geçirme, bir kere daha değerlendirmeye tabi tutma zamanı sanırım.

Heva ve Heves

Gerçek mücahid, Allah’a itaat yolunda nefsinin heva ve arzularıyla cihad eden kimsedir.” (Tirmizî, Fedâilü’l-Cihâd)

Efendimiz Tebuk seferinden dönüşlerinde, sefere sahabe yorgun ve mecalsiz bir haldeydi. Düşmanla fiziki bir karşılaşma olmasa da yaz sıcağı, susuzluk, erzaksızlık oldukça fazla yıpratmıştı. Efendimizin bu yolculukta ashabına sözü “Küçük cihaddan büyük cihada döndük.” olmuştur. Ashab merakla sordu: “Büyük cihad nedir ya Rasûlallah?” Cevaben buyurdu ki: “Nefis ile cihad...” kimilerince zayıf olarak nitelenen bu hadis, başka hadislerle ve Kur’an ayetleriyle örtüşen bir gerçeği bize bildirir. “Şeytan şüphesiz sizin düşmanınızdır; siz de onu düşman tutun.”¹

Şeytan’a düşman olduğumuzu lafzen sarfetmek oldukça kolaydır. Şeytanın apaçık düşmanımız olduğuna iman etmekte de sorun yok. Fakat, şeytanın vesvesesine açık bir mahlukuz. Şeytan bizim yüzümüzden kaybettiklerimizden bir an bile gafil değildir. Bu nedenle sürekli fısıldayıp durur. Bizi kandırmak, ayartmak, yoldan çıkarmak, haram işletmek ve inancımızı yıkmak için büyük bir mücadele verir. Aralıksız çalışır, çabalar. Tuzaklar kurar. Şeytan, ne ademoğluna düşmanlığından, ne de bu düşmanlığın gereklerini yerine getirmekten bir an bile gafil kalmaz. Kendi ahbine sadık kalarak, “Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın.”² İnsanla mücadelesini her yönüyle devam ettirir. Hz. Adem (as)’a secde etmesi emredildiğinde İblis’i şeytanlaştıran, cehennemden kovulmasına yol açan şey de İblis’in nefsiydi denirse yanlış olur mu? Nitekim daha sonra, Adem (as) ve eşine yanaşarak, onların nefislerini harekete geçirerek onların da cennetten dünyaya inmelerine sebep oldu. Fakat, Adem (as) ve eşi şeytanın aldatmasına, nefisine uyarak kandığını bildiler. “Hemen niyâza durdular: “Rabbimiz! Biz kendi kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen hiç şüphesiz ebedî kaybedenlerden oluruz.”³ diyerek tövbe ettiler. Hz. Adem (as)’un bu farkedışı ve tövbesi nefisle mücadelenin ilk örneği oldu. Kur’an’da onların tecrübe ve tövbeleri hakkında verilen bilgilere bakarak bizim de öğreneceğimiz şeyler var elbette. İlk olarak nefsimiz ve şeytan arasında istemesek de var olan münasebet, belki de nefsimizin şeytanın vesve-

selerine teşne bir suç ortağı gibi hareket etmesidir. Bu münasebetin kurulduğu yer, bu suç ortaklığının bizi felakete sürükleyen hareket noktası nefsimizin hevası, istekleri ve arzularıdır. Oysa Allah (cc) bizi defaatle uyarır. “Şeytanın adımlarına uymayın (arkasından gitmeyin). Çünkü o sizin için apaçık düşmandır.”⁴

Düşmana yenilmek zillettir. Düşmana yenilen hürriyetini kaybeder. Şahsiyetini, izzetini, namusunu, şerefini yitirir. Köleleşir, aşağılanır. İnsan nasıl fiziki, düşmanı karşısında yenilmek istemezse Allah’ın apaçık düşman olarak bildirdiği şeytana da yenilmek istemez. Oysa, şeytanla suç ortaklığına soyunmamıza yol açan hevamız ve hevesimiz, arzu ve isteklerimiz bize dost görünen bir düşman gibi hareket eder. Heva ve heveslerimize boyun eğdiğimiz takdirde karşılaşacağımız sonuçlar adeta adım adım bellidir. Nitekim, Adem (as) ilk insan olarak bunu ilk kez tecrübe etmiştir. Yusuf (as)’nın durumunu da yine Kur’an’da görmekteyiz. O da diyor ki; “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç. Nefis aşırı derecede kötülüğü emreder.”⁵ Nefsin emrettiği kötülük, kendi heva ve heveslerinin ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmesidir. Nefis, kendi isteği olsun da ne olursa olsun, isterse sonunda ebedi cehennem olsun farketmeyecek kadar kaba bir şekilde arzusunı insana dayatır. İnsanı, aşağıların aşağısına doğru sürükleyen bir yolculuğun rehberliğini üstlenir. En sonunda “Hevasını ilah edineni gördün mü?”⁶ ayetinde işaret edildiği gibi, heva, yani arzu ve istekler ilah haline gelir. İnsanın fitratında bulunan sevdiğinin emrini sevinecek yerine getirme halinin istismarının sonucu budur. Allah (cc) kullarını uyarır; “Nefsinin arzu ve tamayüllerine uyma ki, bunlar seni Allah’ın yolundan saptırsın.”⁷

İnsan elbette kendi nefsini sever. Fakat nefis, isteklerinin ahlaki sonuçlarını düşünemeyen bir çocuk ya da bir hayvan gibi hareket etmeyi ister. Bu istekler onu dünyada rüsvay, ahirette bedbaht edecek olsa bile sonuçları göze almak istemez. Çünkü bazı sonuçlar ağırdır ve göze alınmaz. O nedenle, sonuçlar yerine istekler ve isteklerin gerçekleştiği anla, insan şuurunu sınırlandırması gerekir. Yani heva ve heves insanın aklını ve vicdanını

örter, şalterini indirir. Gözleri ve kulakları kapatır. İnsan heva ve heveslerine uymak, bunlara ulaşmak istediğinde bilincini kendi kendine kapatır. Arzuların insanı kendinden geçirmesinin, kendini kaybettirmesinin sebebi bu olmalıdır. Dolayısıyla heva ve hevesin boyunduruğu altına giren insan insanlıktan çıkar. Bütün cürümler, cinayetler bu haldeyken zuhur eder.

İnsan hevaları ve hevesleri içinde taşırken, öte yandan ulvi ve manevi yönelmeye de ihtiyaç duyar, yönelir. Bu durumda ise insanın içinde bir çatışma çıkar. Öte yandan, toplum hayatı yaşamının gerekleri, ahlak ve din gibi etkenlerle ilişkisi bu çatışmayı büyütür. İnsan bir yandan arzularına ulaşmak için kıvrılırken, öte yandan bu arzulara karşı koymak için mücadeleye girer. İşte bu bir cehddir, cihaddır. Düşmanlar bellidir, mücadelenin konusu, yani dava bellidir. Bu mücahede Hz. Adem’den itibaren bütün insanlığı an be an tecrübe etmektedir. Şeytanın yer yer komutan, yer yer en kuvvetli müttefik olduğu bu şer cephesine karşı savaşmak insanın sınavıdır. Bu savaşın sonucunda yenilenler cehennem, yenenler ise cennete ulaşacaklardır. “Kim bir kötülük yapar veya nefsinde zulmeder de sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, şüphesiz Allah’ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olarak bulur.”⁸

İslam’da zühd ve tasavvuf’un ihtisaslaştığı bu konu Müslümanların genel problemi, fiziki ve fiili cihad kadar önemli bir meselesidir. Çünkü düşman hem aynı, hem çok benzerdir. De ki: “Dosdoğru yol, Allah’ın gösterdiği İslâm yoludur.” Eğer sana gelen ilimden sonra, onların hevâ ve heveslerine uyacak olursan, bilesin ki seni Allah’ın gazabından koruyacak ne bir dostun olur ne de bir yardımcın.⁹

Kur’an bu savaşın insanlık tarihi boyunca sürdüğünü gösterir. “Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır.”¹⁰ Saldırıların mahiyetini ve savunma stratejilerini öğretir. Efendimiz de, “Hakiki mücahid nefsinin karşı cihad açan kimsedir”¹¹ diyerek bu meselenin önemini vurgular.

1) Fatır, 35/6

2) A’raf, 7*17

3) A’raf, 7/23

4) Bakara, 2/168

5) Yûsuf, 12/53

6) Casiye, 45/23

7) Sâd, 38/26

8) Nisa, 110

9) Bakara, 2/120

10) Nâ’zi’ât, 79/40-41

11) Tirmizî, Cihad, 2

Unutma

Ey insan bu tamah bu hırs ne için
Öleceksin bir gün bunu unutma
Sen var edilmedin bu dünya için
Göreceksin bir gün bunu unutma

Dünyanın keyfine zevkine varsan
Bütün nimetlerin tadına baksan
Zenginlik içinde yan gelip yatsan
Bıkacaksın bir gün bunu unutma

Unutup ölümü dalsan dünyaya
Kaptırıp kendini nice hülyaya
İnanmadan yaşasan da Ukba'ya
Gideceksin bir gün bunu unutma

Çalışıp didinip durdun habire
İnanmadın gökten gelen habere
Korktuğun ürktüğün soğuk kabire
Gireceksin bir gün bunu unutma

Hani söz vermiştin Rabbine O gün
Tutmadın sözünü ne dün ne bu gün
Mahşerde hesaba çağrıldığın gün
Göreceksin sen de bunu unutma

Kul Mehmed'im sözüm önce kendime
Ruhum coşkun ırmak sığmaz bendine
Her nefsin derdine düştüğü demde
Sen de düşeceksin sen de unutma

"Nerede olursanız olun sarp ve sağlam kalelerde
olsanız bile!" ölüm size ulaşır; (Nisâ Sûresi 78. Ayet)
"Ağızların tadını kaçıran ölümü, çokça hatırlayın."
(Hadis-i Şerif Tirmizi 2307.)